

LUNDS
UNIVERSITET

Göteborg och maktlandskapet

Höghus som symbol och medel i en global konkurrens

Författare

Paula Widmark

Lunds Universitet

SGEL36 Samhällsgeografi: Examensarbete inom kandidatprogrammet i
samhällsplanering, Vårterminen 2018

Handledare: Henrik Gutzon Larsen

Institutionen för kulturgeografi och ekonomisk geografi

ABSTRACT

This Bachelor thesis aims to analyse how the city of Gothenburg can be seen as a landscape of power and how this landscape might change due to the construction of the new CBD area called RegionCity, located just behind the central station. From the end of the 1970s, the city has developed from being an industrial city to become a post-industrial city. This has led to a new planning discourse characterized by place branding and a for the historical city unfamiliar construction of skyscrapers. The RegionCity development is called a ‘kick start’ for the new economic growth Gothenburg ‘must’ achieve to become an attractive destination for international businesses. This change the spatial power relations that characterizes the city centre today and both Jernhusen, the project developer, and the city of Gothenburg sees this as a symbol for a new epoch. Hence, RegionCity will change the urban landscape, as it expresses, represents and is used as an instrument for a new kind of economic and political aim to become a global competitive city.

Key words

Gothenburg, Urban Planning, Landscape, Landscape of power, Entrepreneurial Urbanism

Nyckelord

Göteborg, Stadsplanering, Landskap, Maktlandskap, Entreprenörsurbanism

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Abstract	2
1. Inledning	5
1.1 Syfte och frågeställning	7
1.2 Avgränsning	8
1.3 Disposition.....	9
2. Teoretiskt ramverk	10
2.1 Entreprenörsurbanism	10
2.1.1 Entreprenörsurbanismen och svensk kontext.....	11
2.2 Landskap	11
2.3 Maktlandskap	13
2.3.1 Arkitektur och makt	14
2.3.2 Symbolisk och instrumentell makt.....	15
3. Metod	17
3.1 Utgångspunkt och infallsvinkel.....	17
3.2 Empiriskt material och tillvägagångsätt	18
3.3 Landskap och tolkning av symboler.....	19
4. Göteborg och RegionCity	21
4.1 Göteborgs stadshistoria	21
4.2 Centralenområdet och RegionCity	24
5. Göteborg och den urbana konkurrensen	29
5.1 Göteborg och entreprenörstaden	29
5.2 RegionCity i entreprenörstaden	30
5.2.1 Ett skandinaviskt koncept	32
5.2.2 Den fysiska strukturen som konkurrensmedel	33
6. Göteborg och maktlandskapet	36
6.1 Göteborgs rumsliga maktförändring	36
6.2 RegionCity och den symboliska makten	37
6.3 RegionCity och den instrumentella makten	39
7. Slutsats	42
7.1 Reflektioner	42
8. Referenser	44

FIGURFÖRTECKNING

Figur 1.1 Visionsbild för RegionCity sett från Drottningtorgsbron	5
Figur 1.2 RegionCitys geografiska kontext	6
Figur 3.1 Planprocessen	18
Figur 3.2 Pierces semiotiska triangel	20
Figur 4.1 Göteborg 1795	22
Figur 4.2 Karta över det tänkta planområdet för centralenområdet	24
Figur 4.3 Förslag till utformning för centralenområdet	25
Figur 4.4 Förslag till utformning för RegionCity	25
Figur 4.5 RegionCity i förhållande till andra höga byggnader i Göteborg	26
Figur 4.6 Vy från sydväst över den tänkta siluetten	27
Figur 5.1 Sysselsättning i procent inom olika sektorer i Göteborg	30
Figur 5.2 RegionCity i skandinavisk kontext	33
Figur 6.1 Förslag till utformning	38

1. INLEDNING

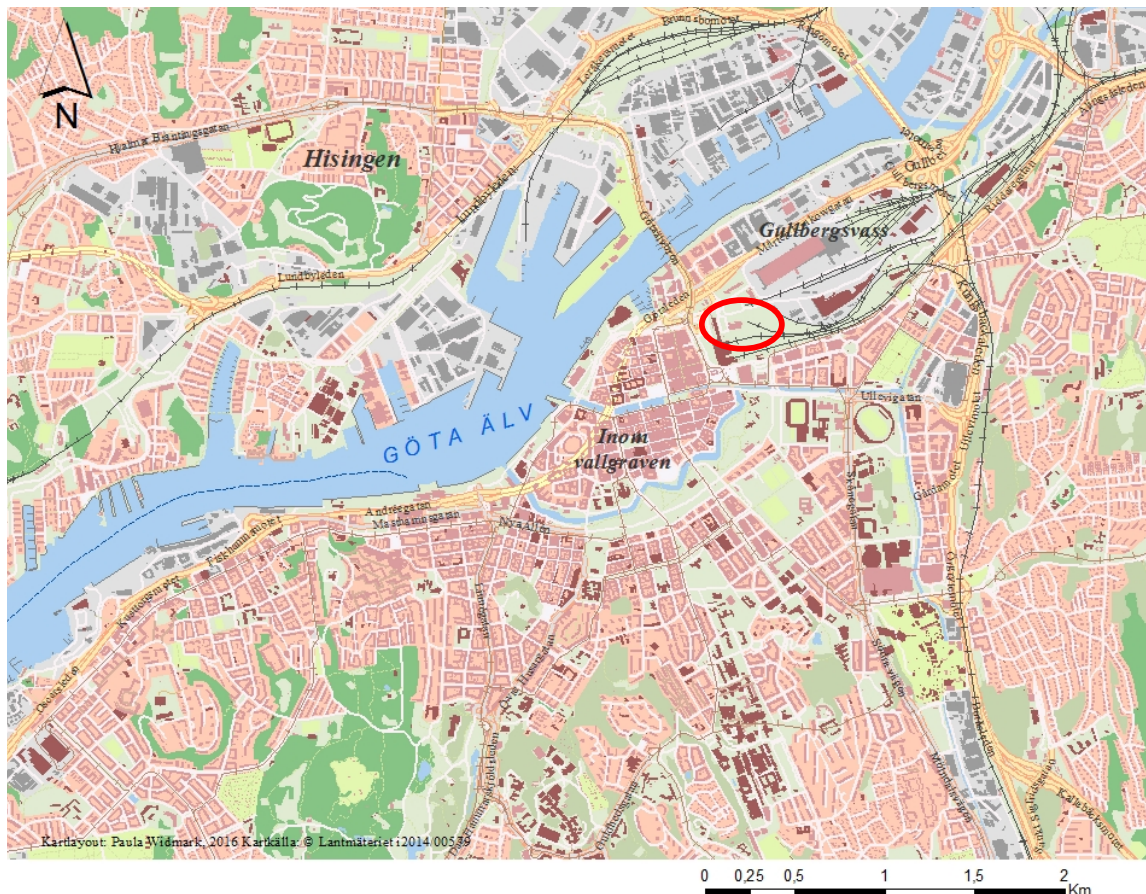
Göteborg växer. Om tre år firar staden 400 år och med sina dryga 564 000 invånare i kommunen (Statistikdatabas för Göteborg stad u.å. -a) och runt en miljon i Göteborgsregionen (ibid.: -b) vill staden förstärka sin plats som en viktig knutpunkt mitt i Skandinavien och stärka sin ekonomiska tillväxt. En av de största satsningarna för att uppnå detta är utvecklingen av nya Centralenområdet runt centralstationen som ska knyta ihop innerstaden med Wieselgrensplatsen på Hisingen och Gullbergsvass i norr. Området ska bli Göteborgs nya entré med plats för 2 000 bostäder och 16 000 arbetsplatser. Dagligen passerar där 140 000 människor och istället för att mötas av en plats bestående av trafik och leder vill Göteborgs stad att det ska bli en tät livfull innerstad som välkomnar tågresenärer. Tanken är att område ska bli en motor och bidra till den betydande regionala utvecklingen som ska klara konkurrensen med andra städer (Göteborg stad 2016a). Utvecklingen av området är en del av det större stadsutvecklingsprojektet Älvstaden, där tre huvudgripande strategier; *hela staden*, *stärka kärnan* och *möta vattnet* genomsyrar arbetet. Just nu pågår en kraftsamling inför 400-årsjubileet med flera projekt runt om i staden som bland annat delar av Centralenområdet är en del av.

Den mest utmärkande delen av projektet Centralenområdet är Jernhusens område RegionCity¹ (figur 1.1) som med sina upp emot 11 höghus, varav det högsta på ca 30 våningar, ska bli stadens nya CBD-område (*Central Business District*) och Västra Götalandsregionens kärna, mötesplats och landmärke. RegionCity ska ligga i direkt anslutning till Centralstationen och Västlänkens station Centralen och ses som en viktig förutsättning för den nya regionala arbetsmarknaden och ekonomin. Planförslaget, som

Figur 1.1 Visionsbild för RegionCity sett från Drottningtorgsbron (Göteborgs stad 2018b)

¹ Detta är Jernhusens eget projektnamn vilket jag valt att använda i denna uppsats.

Figur 1.2 RegionCitys geografiska kontext, den röda cirkeln visar ungefärligt planområde (egen karta.)

var ute på samråd under sommaren 2016, medför en utvidgning och förflyttning av nuvarande centrum (Göteborgs stad 2016b). Höghusklustret höjer sig över alla andra hus i området och kommer med sin höjd bli ett nytt landmärke och en identitetsmarkör:

Det föreslagna klustret skulle bli det i särklass dominerande landmärket i staden. Det kommer troligen bli identitetsskapande och något man förknippar med Göteborg. (WSP & What! Arkitektur 2015:18)

Göteborg har en historiskt sett låg bebyggelse i kuperad terräng. Inom vallgraven, dit det föreslagna klustret angränsar, finns det knappt några byggnader högre än fem våningar. De högsta byggnader som staden har idag är de tre Gothia Towers, stadens kyrkor och hus som Läppstiftet och ÅF-huset (Göteborgs stad 2015). I en artikel i *Svenska Dagbladet* menar Björn Siesjö, stadsarkitekt i Göteborg sedan 6 år tillbaka, att det är dags att ”röra om i grytan” och att det tidigare ofta sagts nej till att bygga högt (Hellekant 2017). I artikeln beskrivs det hårda trycket på bostäder som kräver stora satsningar, därför planeras flera kluster av höghus i staden. Förutom RegionCity planeras bland annat Karlatornet på Hisingen, flera kluster i Gårda, höga hus på Järntorget och i Masthugget (ibid.). Siesjö menar att man trots detta säger nej till mycket och att det som byggs ska prövas utifrån läge, arkitektur och stadens kulturmiljöer.

Som framförs i bland annat kulturmiljöbilagan till miljökonsekvensbeskrivningen kommer projektet få en betydande inverkan på stadsbilden och kraftigt förändra den nuvarande stadssiluetten. Göteborg är inte ensam i detta då likartade projekt uppförs på många håll runt om i världen. Flera har pekat på hur det även i Sverige har blivit en trend att uppföra storslagna projekt för att gynna den ekonomiska tillväxten och öka attraktiviteten som symptom på den ökade konkurrensen städer emellan (se bl.a. Fredriksson 2014 och Syssner 2012). Varje stad upplever att de måste marknadsföra sig som innovativ, kreativ och ekonomiskt gynnsam för att locka de livsviktiga nya invånarna och företagen som ska bära och rädda stadens framtid. Detta riskerar leda till en selektiv stadsutveckling, där det satsas på platser med ekonomisk potential snarare än staden som helhet. Socioekonomiskt svagare områden karaktäriserade av utanförskap glöms ofta bort i strävan efter att märkas och exempelvis Franzén et al. (2016) har pekat på hur det offentliga rummet privatiseras, selektivt styr vem som får tillträde och således stänger människor ute.

I städernas allt snabbare strävan efter att attrahera nya medborgare byggs det högre och mer spektakulärt, ofta med en liten kapitalstark grupp människor i åtanke. År 2017 slogs det världsrekord i antalet nybyggda skyskrapor (Bolling 2017) och denna planeringstrend sätter stora avtryck i stadsbilden. Effekten blir att staden som kulturlandskap förändras med allt mer drastiska grepp och den historiska stadens tidigare långsamt framvuxna siluett på kort tid omvandlas. Flera debattörer har pekat på problemen och avsaknaden av debatt runt denna ”modevåg” som utan analys skapar sämre stads- och boendemiljöer för lokalklimat och uppväxtmiljö (Berglund 2016; Larsson 2017).

Vilka byggnader och ideal som fått lov att dominera stadslandskapet har genom historien alltid ändrats och omförhandlats, och landskapsförändringen kan ses vara en effekt av större ekonomiska och politiska omställningar i samhället där olika epoker läggs till varandra. Det intressanta i detta är vem som idag har makten över stadslandskapet och vem som får lov att bli representerad i det. Stadens siluett är något staden själva marknadsför sig med och är därmed symboliskt viktig (WSP & What! Arkitektur 2015:7), därför blir det också en angelägen fråga för invånarnas upplevda bild av den egna staden och deras plats i den. Det är med detta i åtanke som denna uppsats ska studera RegionCity som ett nytt ekonomiskt och politiskt maktuttryck i stadslandskapet.

1.1 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNING

Med utgångspunkt i intresset för den betydande förändring som vi i vår tid tillåter oss göra på vår stadsbild är syftet med denna uppsats att utifrån infallsvinkeln att landskapet formas av ekonomiska och sociala maktförhållanden applicera och förstå hur RegionCity skulle kunna förändra Göteborgs nuvarande stadslandskap. Uppsatsen ämnar studera Göteborgs nuvarande stadslandskap genom analys av byggnader och arkitektur, men också ekonomiska-, politiska- och stadsbyggnadsideal, och hur dessa har format staden samt hur nuvarande tid formar den. Särskilt fokus kommer läggas på begreppet maktlandskap och hur detta syns i projektets drivkraft och förslag samt koppla det till en bredare diskussion om vår tids stadsutveckling. Uppsatsen syftar därför till att förstå hur

ekonomiska och sociala maktrelationer formar Göteborgs stadslandskap och hur detta kan avläsas i projektet RegionCity.

Utifrån detta syfte är jag intresserad av att undersöka följande fråga:

Med avstamp i synen på landskapet som ett uttryck och medel för rumslig makt, hur förändrar bygget av Centralenområdet med särskilt fokus på RegionCity Göteborgs stadslandskap?

Denna fråga ska besvaras med hjälp av följande arbetsfrågor:

- Hur framställs RegionCity av Göteborgs stad och Jernhusen?
- Hur går denna retorik i linje med det urbanekonomiska skifte svensk planering genomgått de senaste årtionden?
- På vilket sätt kan RegionCity, som utfall av detta skifte, ses förändra maktlandskapet?

1.2 AVGRÄNSNING

Studien tittar på ett avgränsat fall, nämligen stadsprojektet RegionCity i nya Centralenområdet, Göteborg. Göteborgs centrala delar genomgår stora förändringar i både infrastruktur och det större projektet kallat *Älvstaden* som är Nordens största stadsutvecklingsprojekt. RegionCity är intressant att studera då det ses som den nya kärnan i detta och ska lyfta hela regionen. Göteborg förväntar sig att växa med 150 000 invånare till år 2035 och då ha en arbetsmarknadsregion på 1,75 miljoner invånare (Göteborgs stad 2016a:13) samt ”återta” sin roll som Skandinavien knutpunkt. RegionCity beskrivs bli hjärtat i allt detta och får därför en central roll i stadens framtida stadsbild.

Mitt fokus i uppsatsen är staden som ett kulturlandskap där man genom att studera den fysiska miljön kan förstå sociala och ekonomiska relationer som utspelar sig där. En del av min empiri kommer därför behandla Göteborgs rumsliga framväxt för att få förståelse för hur och varför Göteborgs rumsliga maktrelationer ser ut som de gör. Jag kommer sedan studera RegionCity utifrån två centrala begrepp, entreprenörsurbanism och maktlandskap, där mitt fokus kommer att vara maktförändringens representation i den fysiska strukturen. Denna maktförändring kommer analyseras ur två synvinklar, den symboliska maktförändringen och den instrumentella maktförändringen som snarare utgår från landskapet som en materiell maktutövning. Jag kommer närmare definiera mina begrepp i nästa kapitel.

Uppsatsen gör inte anspråk på att studera hur Göteborgs invånare upplever Göteborg och bygget av RegionCity eller huruvida de upplever detta som en stadslandskapsförändring. Med anledning av den begränsade tiden och det faktum att projektet ännu inte är uppfört har jag istället valt att avgränsa det till att undersöka vad Göteborgs stad och projektets utvecklare Jernhusen vill med området samt hur visionen

över dess framtida roll ser ut. Studien bygger därför på de visionsrapporter och stadsutvecklingsprogram som finns tillgängliga.

1.3 DISPOSITION

Uppsatsen är uppdelad i sju kapitel samt ett referenskapitel. Nästkommande kapitel beskriver uppsatsens teoretiska ramverk och ger en djupare förklaring till de tidigare nämnda centrala begreppen samt diskuterar olika synvinklar på dessa. Därefter förklarar kapitel 3 min metodologi för denna studie, tillvägagångssätt för undersökningen, en diskussion kring detta samt en diskussion kring tolkning av landskapet där begreppen ikonografi och semiotik introduceras. Dessa båda begrepp kan ses vara både teori och metod men i denna uppsats har jag valt att behandla det som metod.

Resultat- och analysdelen har delats upp i tre kapitel, 4, 5 och 6. Kapitel 4 inleder med en historisk genomgång av Göteborgs framväxt, karaktär och maktförhållanden och beskriver sedan projekten Centralenområdet och RegionCity. Kapitel 5 fokuserar på Göteborgs skifte från industriell till postindustriell stad och hur staden med hjälp av RegionCity är tänkt att bli en global konkurrenskraftig storstad. I detta kapitel utgår jag från begreppet entreprenörsurbanism och analyserar hur detta förklarar de skäl som angivits till bygget av RegionCity. Kapitel 6 analyserar och undersöker sedan utifrån begreppet maktlandskap hur Göteborgs stadslandskap har formats av maktförhållanden och hur bygget av RegionCity kan argumenteras förändra dessa maktrelationer och därmed maktlandskapet utifrån det ekonomiska och politiska skifte som påvisat i kapitlet innan. Kapitel 7 är uppsatsens avslutande del med slutsats samt en egen diskussion.

2. TEORETISKT RAMVERK

I detta kapitel behandlas det teoretiska ramverk som analysen senare utgår från. Tre centrala begrepp kommer behandlas här, entreprenörsurbanism, landskap och maktlandskap. Entreprenörsurbanism används här som ett förklaringsbegrepp för att förstå städers förändrade villkor under de senaste årtiondena, vilket lett fram till den situation Göteborg står inför idag. De två senare nämnda begreppen, landskap och maktlandskap, används som analysmodell där de utifrån förståelsen av den entreprenöriella stadsutvecklingen förklarar de förändrade maktförhållandena som uttrycks i Göteborg.

2.1 ENTREPRENÖRSURBANISM

Under 1980-talet myntade David Harvey begreppet entreprenörsurbanism för att förklara städers nya ekonomiska strategi för att uppnå tillväxt och konkurrenskraft. Han bevittnade hur beslutsfattare såg sig tvingas bli allt mer entreprenörmässiga i sitt tänk för hur staden skulle klara den ekonomiska kris som uppstått under 1970-talet. Detta samtidigt som en våg av ökad tilltro till privatiseringens och marknadens kraft uppstod (Harvey 2011:105–107). Entreprenörsurbanismen syftar till hur städer går från den klassiska nyttomaximeringskalkylen till mer innovativa och riskfyllda satsningar som säljer staden och sätter den på kartan. Imageskapande åtgärder och *city branding* är ett utfall av detta då man genom platsmarknadsföring hoppas attrahera ny befolkning och få positiva ekonomiska effekter för hela regionen. Detta är en övergång från en mer storskalig kommunal planering som kännetecknat stora delar av 1900-talet vilket leder till platspekulation och selektiv planering med privat-offentlig samverkan som starkt karaktärsdrag (ibid.:116–117). Fenomenet har accelererat i en globaliserad värld där alla städer har blivit konkurrenter om befolkningen som ska öka den ekonomiska tillväxten där politiker och beslutsfattare hoppas att rätt image ska bli en magnet för ny utveckling (ibid.:123). Om kapitalcirkulationen är en hegemonisk kraft i vårt samhälle är konkurrensen de kapitalistiska relationernas bärare, och Harvey menar att den globala konkurrensen mellan städer har blivit just ”tvingande” (ibid.:121, 126). Kring detta har det utvecklats en ”offentlig diskurs” där idén är att den entreprenöriella stadsutvecklingen ska gynna hela befolkningen (ibid.:116).

Också Julia Fredriksson beskriver i sin avhandling *Konstruktioner av en stadskärna* (2014:113) idén om att återfokuseringen på stadskärnans omvandling är en diskurs, som idag även karaktäriserar svensk planering. Stadskärnans omkonstruktion är en effekt av idén om att vi befinner oss i en brytpunkt i samhällsutvecklingen som kräver en ny inriktning i den kommunala planeringen. Den tidigare nämnda stadskonkurrensen är en del av denna idé och leder till att städer vill positionera sig på den globala marknaden för att locka invånare och företag. Platsen blir i detta av central betydelse då, ur ett ekonomiskt perspektiv ”rätt” människor flyttar till platser de anser vara attraktiva att bo på. Hon menar att stadskärnan beskrivs som ett offentligt rum för alla och därmed anses ligga i allas, både invånare i området men också hela regionens, intresse att utveckla och

bevara (ibid.:114). Risken är att detta drar politiskt fokus och ekonomiska resurser från stadens och regionens större samhällliga problem, människor vars svårigheter tenderar glömmas bort i förmån för dem diskursen utvecklats för. Detta leder till att de rumsliga och samhällliga klyftorna ökar (Harvey 2011).

2.1.1 ENTREPRENÖRSURBANISMEN OCH SVENSK KONTEXT

Stadskärneförnyelse och platsmarknadsföring är ett väl utforskat område, där det även i svensk kontext gjorts flera studier på senare år. I denna uppsats har jag främst haft utgångspunkt i tre böcker som alla behandlar detta. Josefina Syssner (2012) har skrivit boken *Världens bästa plats?* om platsmarknadsföring hos svenska kommuner samt de utmaningar som följer med detta. Mats Franzén, Nils Hertting och Catharina Thörn släppte 2016 boken *Stad till salu* som utifrån begreppet entreprenörsurbanism studerar Stockholms och Göteborgs utveckling, om det offentliga rummets värde samt de konflikter och ojämlikheter det bär med sig. Slutligen har jag också tittat på Julia Fredriksson (2014), vars avhandling behandlar ämnet stadskärneförnyelse och rumslig makt. Avhandlingen studerar omvandlingen av Jönköpings stadskärna och hur detta kan ses som ett uttryck för rumsliga maktrelationer.

2.2 LANDSKAP

Landskap har länge varit av stort intresse inom geografin. Dess form, vem som formar det, vilka sociala och kulturella processer som ligger bakom och hur det påverkar oss är infallsvinklar som på olika sätt behandlats inom ämnet (Castree et al. 2013:274–275). Att studera landskapet som ett kulturlandskap började med Berkeley-skolan och Carl Sauer som var intresserad av det lokala och folkliga landskapet (*vernacular landscape*) där kulturlandskapet sågs som ett resultat av kulturen som agent och naturlandskap som medium. Inriktning omformades och förfinades sedan under 1900-talet i det som kallas *new cultural geography* (Castree et al. 2013:88, 274–275).

Ordet landskap refererar till flera olika betydelser. Den vardagliga betydelsen kan syfta till träd, ängar och byggnader, sådant du ser runt dig i din omgivning. En mer teknisk förklaring hänvisar till utseendet eller stilen på omgivningen som ett socialt eller kulturellt uttryck. Ett annat synsätt är landskapet som en byggd morfologi. Men man kan också se landskap som en representation, både som konst och som ett mer komplext system av olika betydelser (Mitchell 2005:49). Don Mitchell menar att landskapet inte bara uppstår på en plats helt utan mening, utan är ett resultat och ett redskap för sociala relationer och kulturella bestämmanden. Det är också ett resultat och en investering för produktion och reproduktion. Om dessa relationer är kapitalismen är landskapet en vara. Enligt Mitchell (2005:50) menar Harvey att landskapet, till skillnad från andra varor, är fixerad i rummet och därmed en beständig resurs som kan användas i produktion och konsumtion. Landskapet är en materialisering av de relationer som skapar och använder det.

Ett annat synsätt på landskapet kommer från Denis Cosgrove (1998), som menar att landskapet är en social produkt skapad som ett kulturellt uttryck från de sociala grupper som formar och omformar naturen. Landskapet är inte bara en vara och ett sätt

att se omgivningen, det är också en ideologi och ett speciellt sätt att titta *på* omgivningen (*a way of seeing*). Cosgrove menar att vår västerländska idé av landskapet uppstod i renässansens Italien, i övergången mellan feodalismen och kapitalismen och i utvecklingen av perspektivmålningen. Den styrande klassen formar vår bild av sitt inflytande genom representation av sin makt och sin kontroll över naturen och andra samhällsklasser i målningar och avbildningar, men också genom kartor och mätningar som representerar den rationella kapitalismens ideal. Landskapet representeras som ”objektivt” men där den styrande klassen genom historien har manipulerat bilden av sitt landskap och därmed människors syn på dem. Med andra ord diskuterar han landskapet som ett ideologiskt koncept genom ett marxistiskt synsätt där landskapet är format av den västerländska kapitalismens värderingar. Dock argumenterar han för ett ömsesidigt förhållande mellan å ena sidan produktionssättet och å andra sidan våra materiella och imaginära kulturella uttryck. Vår idé av landskapet är således ett uttryck för klass och sociala gruppers maktpåverkan och fungerar som en ideologisk alienation för dem som lever och verkar i det (Cosgrove 1998).

Mitchell reagerar mot detta och menar att trots att landskapet är en representation, är det också en materiell verklighet skapad av sociala relationer. En ideologisk makt märks i den materiella världen, en värld som är svår att förändra där strukturer, kapital och lagar sätter sin fysiska prägel (Mitchell 2005:50). Landskapet är människors dagliga liv och levebröd, därmed är det inte endast till för oss att läsa och titta på. Men genom att se det som en representation, analysera och läsa det, kan vi bättre förstå hur och varför människor lever som de gör och vem som har makten att förändra det (ibid.:51).

Landskapet kan också ses likna en text. I landskapet kan man således läsa ut om händelser som format tro och identitet. Förespråkare för detta synsätt är Duncan och Duncan som enligt Mitchell (2000:122) menar att ett landskap dock är mer komplicerat än att intellektuellt läsa sidor i en bok eftersom varje individ läser sitt landskap olika genom sitt vardagliga liv. Därmed måste man förstå hur olika människor är kapabla att läsa landskapet i förhållande till maktrelationer och att landskapet varje dag skrivs om och omdefinieras. Med andra ord menar de att det är omöjligt att ge någonting en universell mening. Alla sätt att läsa kan alltid urholkas av andra individers och gruppers tolkningar, och därmed finns det oändligt många sätt att se och tolka ett landskap (Mitchell 2000:123).

Mitchell (2000:123) motsäger dock detta och menar att vi inte kan reducera landskapet till att endast liknas vid en text som är öppen för tolkning. Precis som all annan media är landskapet designat att representera ett perspektiv, det perspektiv, ideologiskt eller ej, med makten att bygga och skapa, men också upprätthålla sociala och ekonomiska relationer.

We all *do* read the landscape, but we are not all equal in the process of ”authoring” it – nor in controlling its meanings (Mitchell 2000:139–140).

Makten är central i skapandet av landskap, där man genom sten och murverk skapar en materiell verklig maktutövning. Precis som Cosgrove liknar Mitchell (2000:124–125)

landskapet vid en scen. I en föreställning lägger vi själva in våra känslor och erfarenheter, och relaterar till skådespeleriet och händelseförloppet. Men en föreställning är nästan alltid skriven och regisserad av någon annan, och därmed är landskapet skrivet för någon annans vinning. Scenen och föreställningen (tillika landskapet) blir ett spektakel för att underhålla och bibehålla illusionen av förströelse och avkoppling för att dölja de bakomliggande maktrelationer och samhällseliga ojämlikheter som skrivit och skapat vår materiella omgivning.

Ett annat synsätt kommer från W. J. T. Mitchell (2002:1–2), som menar att landskapet inte bara ska studeras för vad det är eller vad det menar, utan vad det *gör* med sin omgivning. Landskapet är inte bara en symbol för maktrelationer utan också ett instrument och möjligtvis en agent för kulturell makt. Han vill således förändra synen på landskapet från ett substantiv till ett verb där landskapet som ett kulturellt medium fungerar som ideologi på så sätt att det naturaliserar sociala och kulturella konstruktioner och gör dem ofrånkomliga och bestämda.

Trots inbördes olikheter ser dessa alla landskapet som något visuellt och ideologiskt. Sedan dess har ett mer poststrukturalistiskt synsätt tillkommit i landskapsstudier (Castree et al. 2013:275) där landskapet snarare ses som något relationellt framväxande. En del av detta är ett mer fenomenologiskt angreppssätt där Wylie (2007:153–157) hänvisar till teoretiker som Tim Ingold vars kritik mot landskapet som 'ett sätt att se på sin omgivning' syftar till att den inre och yttre världen, eller kulturen och naturen, inte går att separera. Han förespråkar snarare ett "boendeperspektiv" (*dwelling perspective*) baserat på Heideggers arbete kring "bygga bo tänka". I denna uppsats har jag valt att inte vidareutveckla detta angreppssätt på landskapet då tidsbegränsningen inte gjort det möjligt att gå djupare in i en fenomenologisk studie av RegionCity. Jag har därför valt att fokusera på landskapet som materiellt och symboliskt, vilket jag snart ska vidareutveckla. Först ska begreppet maktlandskap närmare definieras:

2.3 MAKTLANDSKAP

Med bakgrund i begreppet landskap vill jag även i denna uppsats specifikt fokusera på makt och därmed använda mig av begreppet *maktlandskap*. Sharon Zukin (1991) myntade begreppet maktlandskap (*landscape of power*) i sin bok med samma namn. Hon menar att landskapet runt oss formas av makt, tvång och kollektivt motstånd. Ur ett ekonomiskt perspektiv kan det sägas reflektera det spatiala i kapitalismen från varje historisk epok (ibid.:19). Landskapets makt ligger i dess roll att strukturera och styra våra vardagliga liv och kan innehålla personlig och kollektiv mening och minnen, men också upplysningar om politik och makt. Landskapet fungerar som politik då det påminner människor om rådande styre, diskurs och ideologi (Jones et al. 2015:98). Landskapet kan också uttrycka direkt makt. Genom ökad övervakning och defensiv planering, ofta under konceptet 'säkerhet', är det urbana landskapet allt mer styrt och kontrollerat. Landskapet hjälper till att förstärka klyftor genom att det stänger ute grupper med fysiska barriärer så som murar och stängsel, men också ekonomiska eller sociala barriärer (ibid.:100).

Jones et al. menar att det finns fyra olika funktioner för maktlandskap. För det första så berättar det om vem som bestämmer. Detta kan ses tillbaka i historien hur slott,

herrgårdar och militära institutioners konstruktion, position och storlek har påmint människor om vem som innehar makten. Som nummer två så påminner maktlandskapet människor om de ekonomiska och ideologiska intressen som för tillfället styr vår omgivning. Historiskt sett har den kristna dominansen symboliserats av påkostade kyrkor och idag kan vi se hur den kapitalistiska makten symboliseras av skyskrapor. Som nummer tre kan maktlandskapet hjälpa platser att sända signaler till andra om sin status. Exempelvis kan man genom offentliga byggnader symbolisera sin rikedom eller betydelse inför andra konkurrerande städer eller nationer. Och till sist kan maktlandskapet visa på lojalitet inför en elit, som exempel Trafalgar Square i London, en plats för imperialismens patriotism (Jones et al. 2015:98–99).

I denna uppsats använder jag begreppet maktlandskap baserat på Zukins och Jones et al. diskussioner. Tillämpningen syftar till det fysiska rummets strukturering och uttryck som maktutövning med särskilt fokus på byggnaders och arkitekturens makt att mentalt och fysiskt förhindra och forma vår upplevelse av vår verklighet. Liknande studier har gjorts av flera. Jag har i denna uppsats exempelvis tittat på Čamprag (2015) som studerar Rotterdam och Frankfurts siluett som ett medel för att förmedla makt och framgång, Lees (2001) som vill applicera kritisk geografi på arkitekturstudier där hon argumenterar för att byggnader inte bara ska studeras som representationer utan också som aktiva och politiska, och Arkaraprasertkul (2008) som studerar Shanghais utveckling och påverkan på den lokala identiteten. Jag har dock haft svårt att hitta liknande studier för en svensk kontext, vilket motiverar denna uppsats.

2.3.1 ARKITEKTUR OCH MAKT

För att förstå maktlandskapets förhållande till sin fysiska struktur ska här kopplingen mellan arkitektur och makt närmre klargöras. Zukin menar att Arkitekturen spelar en avgörande roll för stadslandskapet, då den både formar staden och vår upplevelse av den. Därmed blir arkitekturen både materiell och symbolisk (Zukin 1991:42). Arkitekturen har således också en roll i hur makten struktureras i rummet. Det är ett medel som kan uttrycka makt genom storlek, form och material (Jones et al. 2015:99). Genom strukturering av stadsrummet kan man uttrycka makt med avgränsningar, fysiska barriärer, övervakning och exkluderande planering. Makt påvisas också i var officiella byggnader, monument, bostäder och fabriker läggs. Likaså på vilken höjd de ligger eller har, och dess dominans i stadsbilden (ibid.). King (2004:4–5) menar att byggnader har fått allt för liten del i geografi- och kulturstudier. Han anser att eftersom en stad är föreställd genom bilden av dess byggnader bör man lägga fokus på arkitekturens symbolism som ett tecken för staden, nationen och de olika världar som pågår i den. Byggnaderna är de som fysiskt innehar de politiska, kulturella och administrativa institutionerna och som materialiserar den ekonomiska makten i det kapitalinvesterade landskapet och som representerar dennas närvaro i den fysiska strukturen.

Det är också i den fysiska strukturen och dess byggnader som vi lär oss se vår kulturs symboler och vår nations monument. Byggnader används som tecken och symboler för städers, företags, nationers och individers tävlan mot varandra. Ta till exempel alla tusentals McDonaldsrestauranger eller de hela tiden förändrade *”världens högsta byggnad”*. Detta är tävlingar som alla inte anser sig vara en del av men som trots

allt är en del av rummet (King 2004:5). Det är genom byggnader nationer och personer representerar och visar upp sig för varandra. Eiffeltornet är en symbol för Paris och Frankrike, Vita Huset och Houses of Parliament får oss att relatera till USA respektive Storbritannien. Dessa byggnader är menade att förmedla sin nations storhet till omvärlden (ibid.).

Historiskt sett så har det framförallt varit religiösa byggnader som fått stå över andra i sin höjd och fungera som symbol för identitet och makt i våra städer. Olika arkitektoniska stilar symboliserar ofta olika typer av makt. Exempelvis används klassisk arkitektur ofta till byggnader för myndigheter och juridiska institutioner (Jones et al. 2015:99). Att tävla med varandra genom byggnader är inte unikt för vår tid, utan har gjorts i Europa och världen länge. Tidigare var det religiösa byggnaders kupoler, spiror och torn som höjde sig över andra, där förmågan att bygga största diametern eller höjden dominerade tävlingen. De allra högsta religiösa byggnaderna färdigställdes under 1800-talets industrialisering där kyrktornet i Ulm är högst och kan ses som den sista i tävlandet över högsta religiösa byggnad innan den amerikanska kapitalismen vann med sina skyskrapor (King 2004:9–10). De första höghusen i USA var inte endast till för den ekonomiska konkurrensen skull utan också för den unga uppväxande nationens i förhållande till de äldre staterna i Europa. USA letade lokal byggnadskultur och nationella identitet vilket ledde till skyskraporna som symbol för den amerikanska civilisationen och den växande nationalismen (King 2004:7, 11). Det amerikanska samhället anammade höjdens symbolism, vilket blev en typ av upplevd diskursiv idé om omvärlden. Att bygga högt för höjdens skull var länge ett amerikanskt fenomen där städer inom USA, främst New York och Chicago, tävlade om uppmärksamheten finansiellt och politiskt. King (2004:9) menar att det är först under de senare årtiondena som denna typ av marknadsföring och konkurrens nått resten av världen.

2.3.2 SYMBOLISK OCH INSTRUMENTELL MAKT

Precis som diskuterat i avsnitt 2.2 argumenterar också John Wylie i sin bok *Landscape* (2007:96) för att det inom landskapsfältet finns en skillnad mellan å ena sidan representationer av ett specifikt landskap och å andra sidan materialiteten av landskapet. Denna skillnad åsyftar hur landskapet som ett sätt att se på sin omgivning avser landskapet som först och främst en representation eller en bild som symboliskt berättar för oss om sociala formationer och nationell identitet (Wylie 2007:92). En mer materiell tolkning av landskapet syftar emellertid till att förstå landskapet som en social process med utgångspunkt ur materiell marxism, där landskapet snarare är en flytande process som formar och omformar sig själv och sin omgivning (ibid.:137). Dessa båda utgångspunkter ser bägge landskapet ur ett maktperspektiv där det visuella står i fokus men skiljer sig i att den ena betonar idéerna som representeras genom landskapet och den andra ser landskapet som en plats där sociala och ekonomiska motsättningar utspelas.

I denna uppsats har jag valt att göra en skillnad mellan dessa i användningen av begreppet maktlandskap där jag skiljer på å ena sidan symboliskt maktlandskap och å andra sidan instrumentellt maktlandskap. Detta bygger på John Wylies åtskillnad samt tidigare diskuterade W. J. T. Mitchells resonemang. Det symboliska landskapet utgår från föreställningen om landskapet som ett sätt att se på sin omgivning, där det är idéerna och

ideologierna som symboliskt förmedlas genom representationen som uttrycker makt över sin omgivning. Maktskiftet syns därför symboliskt i den fysiska strukturen.

Det instrumentella maktlandskapet utgår på Don Mitchells idé om landskapet som en upprätthållande och formande makt och W. J. T. Mitchells idé om landskapet som ett verb. Landskapet ses här snarare gestaltas som ett medel för att uppnå ett syfte. Enligt Wylie (2007:107) menar Don Mitchell att landskapet både är en produkt av samhället och de människor som skapat det, och en agent i det fortsatta skapandet av detta samhälle. Jag ser problematiken i att tillskriva objekt handlingsförmåga och aktörskap. Objekt är i sig inte sociala varelser med handlingsförmåga. Men objekten är heller inte neutrala i den fortsatta förvandlingen av rummet då de skapas och ges förutsättningar från en aktör med ett specifikt syfte i åtanke. Landskapet som en aktör kommer i denna uppsats därför snarare ses som landskapet som ett instrument för makthavare där rummet konstrueras utifrån ett ekonomiskt och politiskt syfte.

3. METOD

I förra kapitlet beskrevs det teoretiska ramverk som denna uppsats bygger på, och i detta kapitel kommer den metod jag valt för att applicera detta ramverk på Göteborgs stadslandskap redovisas och diskuteras. Kapitlet tar upp forskningsingång, tillvägagångsätt och empiriska material för undersökningen av Göteborgs stadslandskap samt en metodologisk diskussion om tolkningen av landskapet.

3.1 UTGÅNGSPUNKT OCH INFALLSVINKEL

Denna uppsats studerar en plats djupgående som ett specifikt avgränsat exempel och kan därmed sägas vara en fallstudie (Patel & Davidson 2003:54). Jag har valt ett kvalitativt angreppssätt, vilket karaktäriseras av ”mjuk” data så som texter, artiklar, bilder och synintryck (Watt Boolsen 2007:18). Dessa typer av data är, som vi kommer se i nästa avsnitt, min utgångspunkt och därför passar detta angreppssätt bra. Jag har i undersökningen av mitt specifika projekt velat få en närhet till den studerade platsen för att få en uppfattning om hur projektet kan uppfattas som ett maktuttryck och hur detta skulle kunna förändra Göteborgs stadslandskap. Ett fall kan emellertid inte ses som en isolerad händelse, utan jag utgår från att detta är en del av en större samhällsförändring och hoppas därför utifrån mitt resultat och vald teori kunna dra mer generella slutsatser. Uppsatsen ämnar studera stadslandskapet i relation till politisk och ekonomisk makt, där förståelsen utvecklar en tolkning som utvecklar en förståelse, och studien utgår därför från en hermeneutisk tradition (Patel & Davidson 2003:29). Denna infallsvinkel skiljer sig från positivismen idé om objektivitet, där hermeneutiken snarare bygger på idén om att naturgivna lagar inte går att applicera på samhällsvetenskaplig forskning. Detta innebär att inte heller min egen roll i studien är objektiv utan påverkad av min subjektiva tolkning utifrån den samhälleliga kontexten jag befinner mig. Jag påstår mig inte i denna uppsats komma fram till en enda sanning, utan snarare ett tolkningssätt av många (ibid.:30). Då upplevelsen av landskapsförändringar kan hävdas vara helt subjektiva kan jag inte heller utsäga hur alla invånare i Göteborg kommer tolka projektet RegionCity. Detta är som tidigare nämnt heller inte uppsatsens syfte.

Min studie kan ses vara ”presumtiv” eftersom projektet Centralenområdet och RegionCity ännu inte har byggts. Undersökningen bygger på visionsdokument och planer, vilket gör att utfallet kan förändras om planerna inte skulle antas. Det kan argumenteras vara problematiskt att uttala sig om något som ännu inte skett (Halvorsen 1992:68). Dock kan konsekvenser av ett utfall anas och göra en sådan studie meningsfull. Som tidigare nämnts är syftet med denna uppsats att studera en vision av ett utfall snarare än det faktiska utfallet vilket motiverar valet av studieobjekt. Jag vill också motivera mitt val av ämne med argumentet att forskning inte endast kan fokusera på färdigställda projekt, då den faktiska effekten av många projekt inte går att utläsa förrän många år senare. Genom att titta på eventuella konsekvenser ”presumtivt” kan forskningen bidra med värdefulla synvinklar innan saker inträffat.

3.2 EMPIRISKT MATERIAL OCH TILLVÄGAGÅNGSÄTT

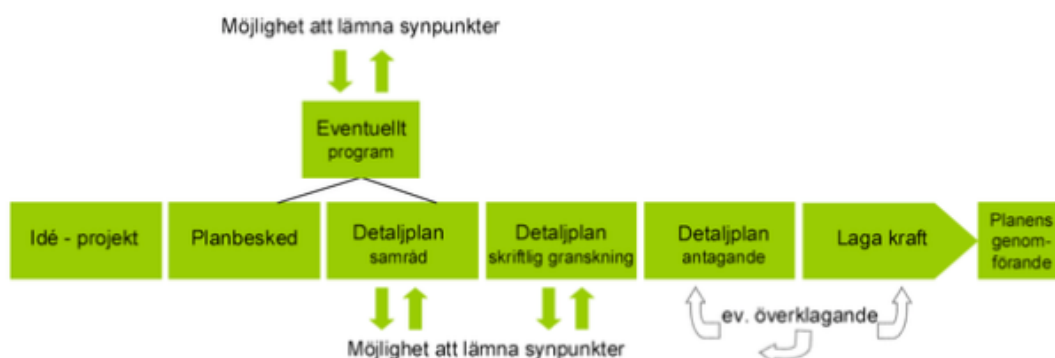
Det empiriska materialet denna uppsats bygger på är främst på visions- och planprogram, styrdokument och rapporter som tagits fram i samband med utvecklandet av projekten samt Göteborgs stads och Göteborgsregionens styrdokument och planer. Namnet RegionCity är Jernhusens egna projektnamn som jag har valt att använda i denna uppsats.

Göteborgs stad har tagit fram två versioner av stadsutvecklingsprogram för hela centralenområdet, version 1.0 som kom 2014 och version 2.0 som kom 2016. Till detta har flera utredningar gjorts samt en detaljplan över ungefär halva det tilltänkta området för RegionCity. Detaljplanen var ute på samråd mellan 6 juli och 21 september 2016 och beräknas som tidigast komma in i granskningskedet sommaren 2018 (figur 3.1). Jernhusen räknar med byggstart hösten 2018 (Jernhusen u.å. -c) och planerar bli klara med första tornet till jubileumsåret 2021. Vid sidan av detta har Jernhusen tagit fram en egen hemsida (regioncity.se), egna rapporter som de skapat i workshops med arkitekterna samt utredningar gällande den ekonomiska, sociala och ekologiska hållbarheten från konsultbolag. En del av min empiri är också sekundärkällor i form av tidningsartiklar där flera av citaten är hämtade.

Den empiriska del som behandlar Göteborgs stads historia och framväxt bygger främst på sekundärkällor från litteratur samt några delar tagna från ovan nämnda dokument. Här har utbudet av källor varit stort och tillräckligt för att kritiskt kunna förhålla sig till de olika källornas synvinklar för att få en så nyanserad bild av historien som möjligt.

Studien bygger alltså på en dokumentinsamling vilket medför att ett kritiskt förhållningssätt till dessa dokument syfte och bias måste tas i beaktan (Patel & Davidson 2003:64). I de allra flesta fall har dokumenten varit vinklade till RegionCitys fördel och något jag fått ha i åtanke. Detta var väntat och går i enlighet med den framtidsvision som uppsatsen velat studera. Miljökonsekvensbeskrivningen och några fåtal tidningsartiklar har uttryckt ett visst kritiskt förhållningssätt vilket har gett en mer nyanserad bild.

Då mitt intresse för studien låg i hur projektet framställdes och formulerades ansåg jag att en dokumentanalys var tillräcklig för att kunna besvara mina frågor. Med anledning av att projektet ännu inte är uppfört har dock utbudet av empiriska källor varit något begränsat. Detta hade kunnat lösas med att genomföra några intervjuer som

Figur 3.1 Planprocessen, Detaljplanen för RegionCity befinner sig för närvarande mellan samrådsskedet och granskningskedet (Göteborgs stad 2016b:2).

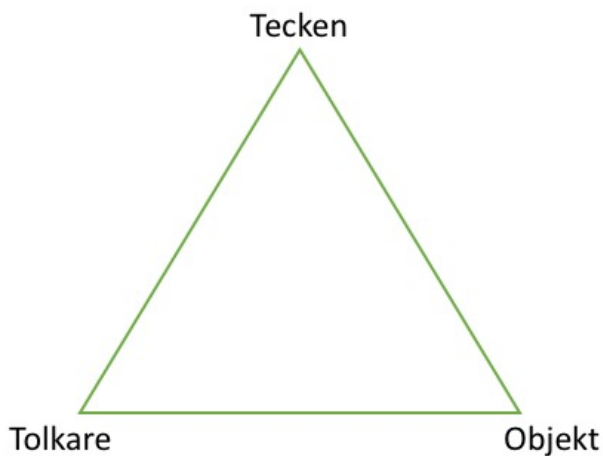
möjligtvis hade fördjupat empirin något och gett ett bredare utbud inför resultatet. Då tiden varit begränsat ansåg jag dock inte att behovet var stort nog för att motivera dessa.

Jag har även utfört en egen observation av platsen där RegionCity och Centralenområdet ska byggas samt av Göteborgs siluett och helhet. Syftet med observationen var att få tydligare uppfattning om min studerade plats och dess karaktär. Observationen hade inget schema och kan därför ses som en ostrukturerad observation (Patel & Davidson 2003:89). Innan observationen hade jag läst och studerat området noggrant och hade därför en klar bild av vad jag skulle se. Observationen skedde den 10:e maj 2018 där jag uppifrån Ramberget på Hisingen, en plats med god utsikt över stadskärnan, studerade siluetten och vilka byggnader som stack ut. Därefter gjordes en enklare observation av platsen runt centralstationen. Kommunen hade där själva satt upp en liten modell över det tänkta nybygget samt satt upp visionsbilder för allmänheten. Annars är området helt dominerat av stora leder och parkering, vilket gjorde det något svårframkomligt. Jag har även besökt Älvrummet på Lindholmen, där en stor modell i skala 1:400 finns över Göteborgs tänkta utveckling runt älven. Under mina observationer har jag tagit egna bilder som använts i uppsatsen. Observationen har snarare hjälpt mig förstå mitt material djupare än gett något vetenskapligt utfall.

3.3 LANDSKAP OCH TOLKNING AV SYMBOLER

Då jag i uppsatsen valt att studera landskapets representation i form av arkitektur och symbolik har jag till viss del valt att utgå från en ikonografisk metod. Detta avsnitt kan ses vara både teoretiskt och metodologiskt intressant men jag har valt att behandla det som en typ av metod. Ikonografi som metod härstammar från början i konstvetenskapen men är sedan 1980-talet en del av kulturgeografin. Metoden studerar symboler i landskapet och dess representationer för att förstå sociala formationer och politisk-ekonomisk makt, ofta genom idén att kulturlandskapet aldrig är neutralt. Genom att studera representationens symbolik kan man få en djupare förståelse för underliggande maktfaktorer som påverkat landskapet (Hoelscher 2009:132–133). Stephen Daniels och Denis Cosgroves utgav 1988 boken *The iconography of landscape* som är en viktig grund i metoden. De menar att ett samhälle, en byggd miljö eller en tid bättre förstås genom studier av dess representationer (exempelvis tavlor, texter och fysisk struktur), och för varje studie tillkommer ännu en representation att ta i beaktan. Landskapet blir därmed en kulturell bild som är en symbol för en tid eller epok, en plats eller en grupp människor, och kan därför analyseras i förhållande till sin historiska kontext (Cosgrove & Daniels 1988). Med en ikonografisk metod studeras en byggnad eller stadsdels arkitektoniska uttryck samt den individ eller grupp som står ansvarig och därmed påvisas maktperspektiv i landskapet och samhället (Hoelscher 2009:137).

Användningen av en ikonografisk metod har fortsatt vara aktuell även idag, dock inkluderar en mer kontemporär användning fler synsätt än bara klass, som exempelvis kön, nationalitet och etnicitet. Metoden har också kritiserats för att vara förenklande då olika grupper har olika syn på sin omgivning och landskapet (Hoelscher 2009:133,136).

Figur 3.2 Pierces semiotiska triangel (egen bild).

tecken representerar ett objekt för en viss tolkningsgrupp. Denna treenighet är oreducerbar och alltid beroende av varandra (figur 3.2) (Arnesen 2011:365). Olika grupper tolkar sitt landskap på olika sätt. Exempelvis kan du aldrig fråga en jordbrukare hur denne ser sitt landskap och få samma svar som från en turist som passerar det (ibid.:364). Arnesen (2011:365–367) menar att i Pierces triangel kan landskapet ses som ett objekt representerat för en tolkare. Eftersom varje grupp tolkar utifrån sina ramar kan två enskilda personer, lokaliserade inom samma område, se landskapet olika.

Vad händer då med ett landskap när objekten förändras och byts ut? Enligt Arnesen kan ett landskap förändras antingen genom dess tolkare, på mental nivå, eller i den fysiska kontexten, dess objekt, eller i båda. Han menar att förändring av den fysiska strukturen inte givet behöver förändra landskapet. Det förändras endast om det har påverkan på det tecken som tolkningsgruppen ser som en representation av ett objekt (Arnesen 2011:368). Det är alltså den faktiska förändringen för tolkaren som avgör huruvida en fysisk förändring av ett objekt har effekt på landskapet.

Metoden har sina svagheter då tolkarens subjektiva mening får starkt inflytande. Jag har därför valt den som komplement till mina tolkningar av landskapet.

För att förstå landskapsrepresentationernas förändringsprocesser kan en semiotisk analys hjälpa till att förstå tecken och symbolers inverkan på vår rumsliga uppfattning. Ett tecken, enligt Charles Sanders Peirces semiotik, är ett samband mellan dess objekt och dess tolkare. Detta bildar en triangel där ett

4. GÖTEBORG OCH REGIONCITY

Med grund i teori- och metodkapitlen kommer de tre kommande kapitlen redovisa det empiriska resultat av studien samt den analys som gjorts utifrån detta. För att få en bakgrund till stadens nuvarande form blir kapitel fyra en genomgång av Göteborgs historia och projektet RegionCity. Kapitel fem kommer sätta Göteborg i sin globala kontext och redovisa för stadens skifte från industriell till postindustriell stad och slutligen kommer kapitel sex analysera hur RegionCity kan läsas som uttryck av makt i landskapet och således ses som en förändring av Göteborgs stadslandskap.

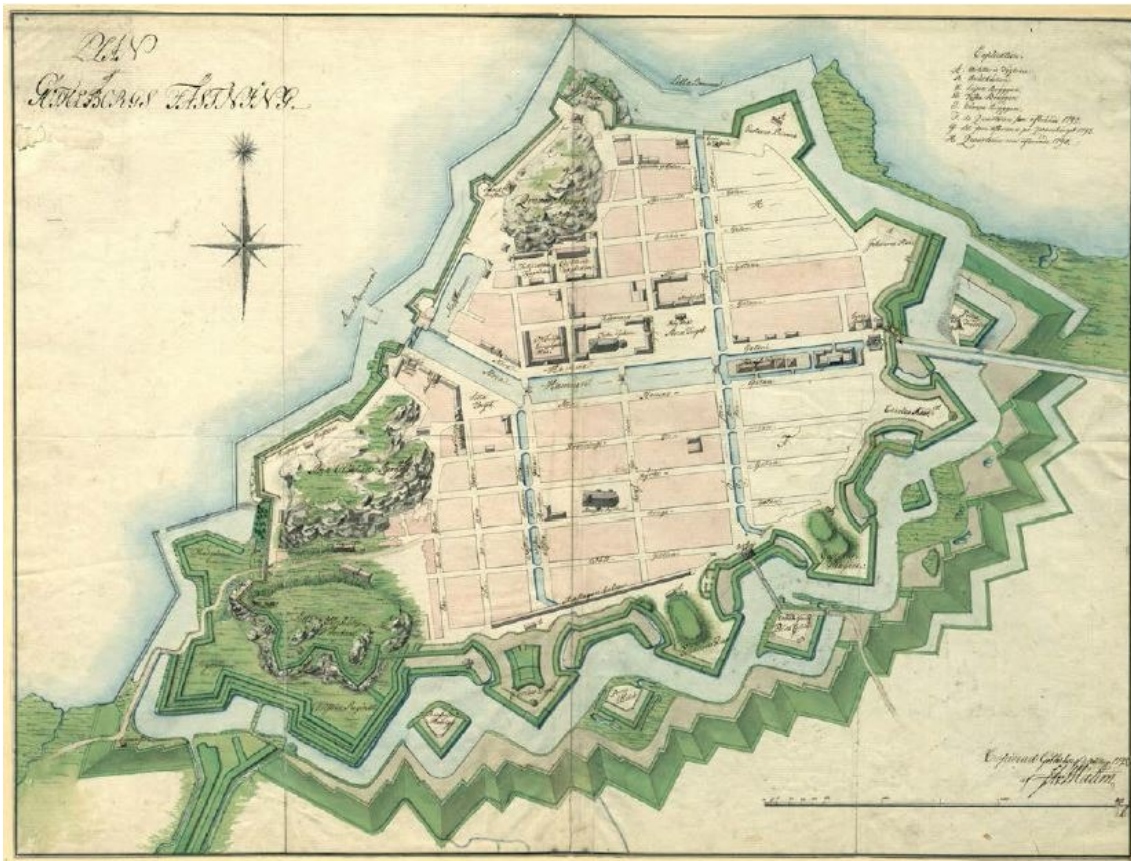
4.1 GÖTEBORGS STADSHISTORIA

I detta avsnitt kommer jag presentera Göteborgs stadshistoria och dess karaktär och näringslivsförändringar som lett fram till staden idag. Detta är intressant för förståelsen av Göteborg som ett maktlandskap då vi historiskt kan se maktens påverkan på rummet.

Göteborgs stadsbild beskrivs som en sammansättning av enskilda stadsdelar som blir som städer i staden (Länsstyrelsen 2008). De olika stadsdelarnas karaktär är slående olika med sina arkitektoniska och sociala skillnader, som för inte länge sedan hade tydliga egna identiteter och var nästan självförsörjande (ibid.). Göteborgs arkitektoniska arv präglas av en blandning av trä- och stenhus, där de Göteborgstypiska landshövdingehusen är starkt lokalt förankrade och karaktärgivande. Tillgången till överblivet virke från sjöfarten gav staden ett stort utbud av material att arbeta med och de olika materialen säger mycket om de olika stadsdelarnas socioekonomiska sammansättningar och samhällsklassernas villkor (ibid.). I Göteborgs stads stadsbyggnadskontors styrdokument *Stadsbyggnadskvaliteter Göteborg* (2008) menar de att stadens historia kan utmärkas i fyra olika epoker; den befästa staden, handelsstaden, industristaden och kunskaps- och evenemangsstaden (ibid.:18). Alla dessa epoker har på olika sätt uttryckt och tillämpat makt över stadens rumsliga utformning.

Platsen vid Göta älvs mynning har varit bebodd sedan stenåldern (Caldenby et al. 2006:6). Men efter flera försök att uppföra en handelsstad var det Gustav II Adolf som år 1621 lade grunden till det vi idag kallar Göteborg (Göteborgs turistbyrå u.å.). Den smala korridoren mellan Danmark och Norge var Sveriges enda port ut i väster, och som viktig strategisk punkt blev handelsstaden redan från början Europas bäst befästa stad med tjocka befästningsverk, vallgrav och skansarna Lejonet och Kronan (Göteborgs stadsbyggnadskontor 2003:36–38, Göteborgs turistbyrå u.å.). Två grupper dominerade därför tidigt staden, handelsmän och soldater, vars olika makt också satte tydliga spår i stadens utseende.

Under 1700-talet blomstrade Göteborg som handels- och sjöfartsstad. Tack vare Ostindiska kompaniet, tobaks- och sockerhandeln, exporten av trä- och järnvaror och det stora sillfisket växte staden och blev 10 000 invånare (Göteborgs turistbyrå u.å.). Då de stora fartygen inte kunde ta sig in till Göteborg anlades nya stadsdelar vid Masthugget och Klippan i Majorna (Stadsbyggnadskontoret 2008:18). Denna handelsekonomi som förenade det svenska upplandet med världsmarknaderna dominerade staden in på 1800-

Figur 4.1 Göteborg 1795 (Göteborgs stadsmuseum u.å.)

talet (Fritz 1996:55, 57–58). Den ökade exporthandeln gav upphov till Sveriges starkaste ägar- och kapitalkoncentrationer och där handelshusen blev en viktig maktfaktor. Med stora kontaktnät och finansiella tillgångar fungerade de som kreditgivare och investerade så småningom i de gryende industrierna (ibid.:75, 101). Exempel på de stora handelshusen är Sahlgrenska huset, beläget inom vallgraven från 1750-talet som kan ses som en representation för denna epok (Göteborgs stad SBK 2008:18). Den ställning som handelshusen hade i Göteborg under denna tid saknade motstycke i någon annan del av Sverige. Därför satte det en särskild prägel på stadens rum (Fritz 1996.:102). Här kan vi se hur både 1600-talets och 1700-talets Göteborg strukturerades utifrån maktens syfte. Som tidigare nämnts i kapitel 2 har den fysiska strukturen fungerat som medel för att avgränsa och utestänga, men också påvisa makt i storlek och höjd på de viktigaste byggnaderna. Göteborgs tidiga historia är ett bra exempel på detta.

I början av 1800-talet revs befästningsverken. Detta då det blev viktigare att ha kontakt med omvärlden snarare än att försvara sig mot den (Göteborgs stad SBK 2008:18). Denna rivning kan också ses som symboliskt viktig i förändringen av Göteborgs rumsliga maktrelationer och således i landskapet. Den krigiska försvarsmakten gav vika för 1800-talets fredligare och omvärldsfokuserade tid där makten gjorde nya typer av avtryck i landskapet.

Industristaden och varvsstaden växte upp under 1800-talet och koncentrerades till en början längs de viktiga transportstråken vid älven och dess dalgångar. Arbetsplatserna efterföljdes snart av bostäder. Under 1870-talet kom en häftig ekonomisk

expansion och detta ledde till bygget av stenstaden för borgerskapet söder om stadskärnan och de mer perifera arbetarkvarteren med Göteborgskaraktäristiska landshövdingehus (Göteborgs stad SBK 2008:19).

Under 1900-talet introducerades den modernistiska planeringen i Sverige som idealiserade en utspridd centrumfördelning, ett kraftigt brott från tidigare planeringsideal. Människor skulle inte behöva bo i närheten av den smutsiga industrin och med massbilismens introduktion på 1950-talet förväntades alla ha bil och dagligen kunna förflytta sig själva från sitt perifera boende till arbete. Stadsdelen Norra Guldheden i Göteborg räknas som Sveriges första grannskapsenhet följt av Torpa, Kortedala och Biskopsgården (Göteborgs stad SBK 2008:19). Stadens redan existerande *småstäder i staden-karaktär* förstärktes av de nya stadsdelarna som skulle fungera som en avgränsad social, funktionell och arkitektonisk enhet. Slutskedet på detta blev miljonprogrammets start 1965, där Sverige under 10 år byggde en miljon bostäder. Under denna tid byggdes stora stadsdelar i norra Göteborg upp, exempelvis Hjällbo, Hammarkullen och Lövgärdet. En rivningsvåg sköljde över Sverige och Göteborg blev inget undantag. Kanske kan denna tid representeras bäst av rivningen av den småskaliga äldre bebyggelsen i Östra Nordstaden som följdes av ett storskaligt handelskomplex (Göteborgs stad SBK 2008:19). Makten låg här i den starka tron på den sociala ingenjörskonsten och det moderna samhällets fullkomlighet.

En stark del av Göteborgs identitet är varven och hamnen. Efterkrigstiden gynnade Göteborg då behovet av fartygsbyggande var stort och de tre största varven var Eriksberg, Lindholmen och Götaverken. Från 1960-talet ökade konkurrensen från framförallt Japan och snart insåg man att krisen inte var konjunkturbetingad utan strukturell. Det fanns då en överkapacitet (Wenander 2009:48–53). Krisen blev allt mer problematisk under 1970-talet, och ett sista försök att rädda Sveriges varv var när staten tog över de kvarvarande i en ny varvskoncern kallad Svenska varv. I Göteborg utgjorde varven en stor del av arbetsmarknaden och de anställda var en yrkesgrupp där kunnandet gått i generationer. Under denna tid skedde en stor förändring och bland annat inrättades Göteborgs Stads Näringslivssekretariat, idag kallat Business Region Göteborg. På 30 år förändrades stadens näringsliv och antalet företag har nästan fördubblats och arbetsmarknaden har breddats sen dess (Wenander 2009:54–56). Varvskrisen förändrade Göteborgs maktlandskap kraftigt och är en viktig grundpelare i den utveckling Göteborg sedan hade, vilket jag ska återkomma till i kapitel 5 och 6.

Utöver varven har Göteborgs industrier, med SKF och Volvo som störst, dominerat 1900-talet. Också textilindustrin och fabriker i Gårda, Gamlestaden och Krokslätt sysselsatte många människor men har alla fått lägga ner (Wenander 2009:60–62). Göteborg har fortsatt vara viktig för sin industri men sedan 2000-talets början har satsningar på klusterbildningar, som Lindholmen science park och Johanneberg science park, med en ny typ av innovationsinriktad ekonomi där kunskap- och kompetensfaktorer är särskilt viktiga förändrat Göteborg (ibid.:70–73).

Jag har gjort denna sammanfattade historiska genomgång för att få en bakgrund till kommande avsnitt och kapitel och för att få en förståelse för stadens omvandling. I detta avsnitt kan vi se hur näringslivet och handeln redan från början dominerat och haft makt över stadsbilden. Staden har formats av de ekonomiska men också ideologiska

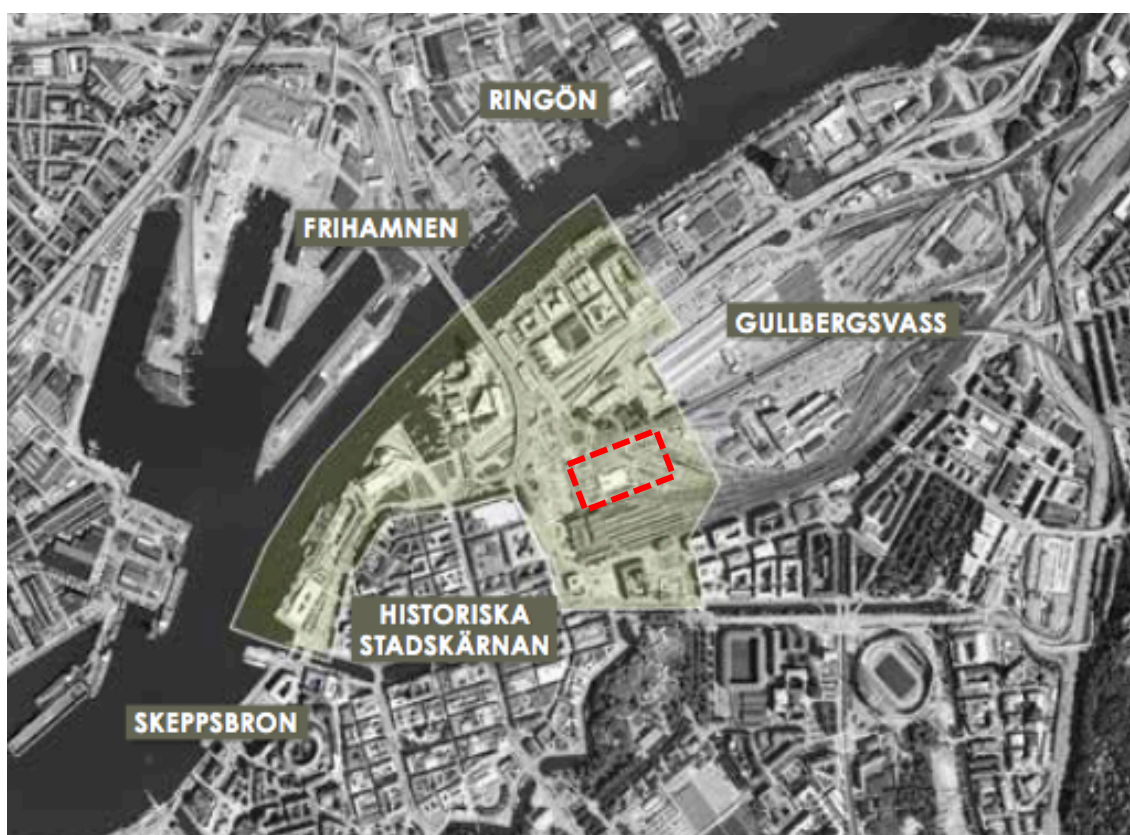
intressen som styr de olika epokerna och Göteborg kan därför ses vara en bild av de maktförändringar som skett där varje stadsdel påvisar sociala och historiska skillnader. Detta ska vi återkomma till i kapitel 6. Först ska vi nu titta på fallet i denna uppsats, RegionCity:

4.2 CENTRALENOMRÅDET OCH REGIONCITY

Centralenområdet är ett område som ligger strax norr om den historiska stadskärnan och söder om älven (figur 4.2). Områdets utveckling planeras ske etappvis med sikte på år 2035 och är alltså ett levande projekt öppet för förändring och bearbetning.

Visionen för centralenområdet är ett attraktivt kommunikationsnav och regioncentrum som med tät innerstad öppnar upp mot älven och binder ihop de centrala delarna med Hisingen och Gullbergsvass samt skapar ett nytt affärsdistrikt och CBD-område (Göteborgs stad 2016a:15) (figur 4.3). Idag karaktäriseras området av stora trafikleder för bil, tåg och kollektivtrafik men visionen är ett innerstadsområde som ska länka samman regionen och staden och bli en ny välkomnande entré:

I Centralenområdet finns en unik potential för ny bebyggelse som kan bidra till stadens och regionens utveckling och att områdets roll som välkomnande entré till staden förstärks (Göteborgs stad 2016a:3).

Figur 4.2 Karta över det tänkta planområdet för centralenområdet, röd markering är RegionCitys ungefärliga planområde (Göteborgs stad 2016a:18)

Figur 4.3 Förslag till utformning för centralenområdet (Vasakronan u.å. Bild framtagen av Tomorrow AB). Till höger om Skanskas hus Läppstiftet skymtar Skansen Kronan, en av de två skansarna från grundandets befästning från 1600-talet, och till vänster syns Guldhedens punkthus byggda under folkhemmets tid. Båda tydliga spår av tidigare epokers uttryck i stadssiluetten.

Figur 4.4 Förslag till utformning för RegionCity (Kanozi arkitekter u.å. bild framtagen av Tomorrow AB)

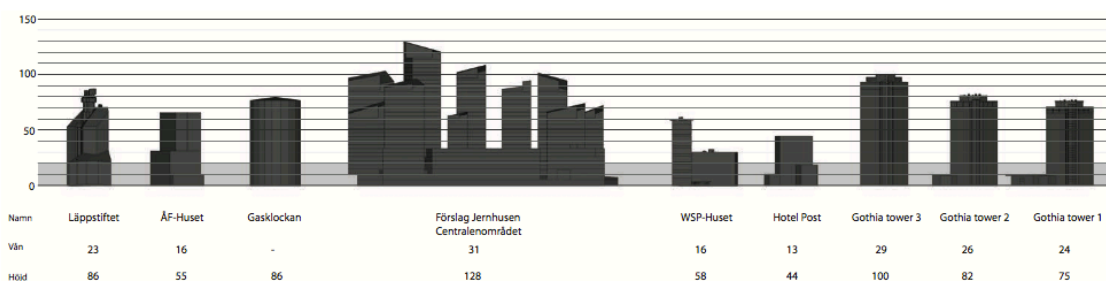
Strax norr om centralstationen ska RegionCity byggas, ett kluster av 11 höghus där det högsta blir på 30 våningar (figur 4.4). Jernhusen är fastighetsägare och utvecklare och projektet ska gynna ”fler mänskliga möten”, ”ekonomisk tillväxt” (Jernhusen u.å. –b) och bli ”hjärtat som höjer pulsen i hela regionen” (Jernhusen u.å.-a). Än så länge är endast etapp 1 detaljplanelagd. Planen var ute på samråd 2016 och tillåter sex höga hus, det högsta på 115,8 och lägsta på 86,8 meter (Göteborgs stad 2016c). Den sammanlagda bruttoarean för etapp 1 blir 120 000 kvm ovan mark där tyngdpunkten kommer ligga på kontor. 20% ska bli bostäder (ca två av tornen) och resterande yta fördelas mellan stationsfunktioner, hotell, handel, och annat centrumändamål (Göteborgs stad 2016b:26). Husen är betydligt högre och mer utstickande än tidigare höga hus i Göteborg (figur 4.5), men kommunen anser att de positiva fördelarna med att bygga tätt och högt överväger de eventuella negativa aspekterna. Enligt Göteborgs stad utgår högexploateringen från det visionsarbete som arbetats fram till *Älvstaden* och *Regionkärnans* utveckling (Göteborgs stad 2016b). Att bygga högt och tätt ska bidra till utvecklingen av en regional mötesplats och läsbarheten av staden:

Genom att bygga tätt kan marken i området utnyttjas effektivt och det unika läget i regionen tas tillvara. [...] Norr om Centralstationen föreslås ett kluster med höga hus som ger en mycket hög täthet med arbetsplatser och bidrar till områdets utveckling till en regional mötesplats. [...] De högre husen skapar ett tydligt landmärke för området och bidrar till orienterbarheten och läsbarheten av staden. (Göteborg stad 2016a:30)

Att höghusklustret bidrar med en symbolisk förändring är något man är medveten om. och tanken är att ett nytt landmärke för den *nya stadssiluetten* ska formas:

Den grupp höga hus som planeras norr om Centralstationen ska bli mycket framträdande och blir ett landmärke för den nya stadssiluetten. Höjden på husen inverkar på hela området (Göteborgs stad 2018a)

Den ”konstruerade höjdförmen” (Göteborgs stad 2016b:6) höjer sig tydligt över stadsbilden vilket syns i den modell staden tagit fram för att visa sina planer för

Figur 4.5, RegionCity i förhållande till andra höga byggnader i Göteborg, utifrån Jernhusens förslag från 2015. Märk att detaljplanen som varit ute på samråd tillåter något lägre höjd än visat här (WSP & What! arkitektur 2015:19).

allmänheten (figur 4.6). Modellen står i det Göteborgs stad kallar Älvrummet på Lindholmen och finns för att ge information och en helhetsbild av stadens planer till göteborgarna.

Men den tänkta byggnationen av RegionCity har inte varit helt utan problem. Området angränsar till den befästa staden som är riksintresse för kulturmiljövård och har status som fast fornlämning (Göteborgs stadsmuseum 2015:12). Det bedöms som ”mer komplexa och känsliga stadsrum” av WSP & What! arkitektur (2015:15) i rapporten *Höga Hus* som tagits fram åt Göteborgs stad för att analysera klustrets lämplighet. De menar att särskilt fokus bör läggas på att formgivningen ska bära anknytning till platsen karaktär annars kan ”platsens kulturhistoriska kvaliteter, stadsbildens struktur och skala vara av sådan art att en skalförskjutning bedöms som olämplig” (ibid.).

Inför samrådet för detaljplanen för RegionCity togs en miljökonsekvensbeskrivning fram. Till denna hörde en kulturmiljöbilaga som togs fram av Sweco architects där följande bedömning av det föreslagna höghusklustrets påverkan på sin omgivning gjordes:

Bedömningen görs att planförslaget inte svarar mot behovet av en eftertänksamt förmedlad övergångszon på den historiska stadskärnans villkor, utan snarast möjliggör ett dominansförhållande i stadsbygget som står i strid med de berörda stadsrummens egenarter. (Göteborgs stad & Sweco 2016:3)

Vidare fastställer de att hela det föreslagna klustret skulle ha mycket stor inverkan på de befintliga kulturmiljövärdena och att den ”göteborgska karaktären med sin likställda pragmatism helt förloras” (Göteborgs stad & Sweco 2016:45).

Figur 4.6 Vy från sydväst över den tänkta siluetten, från Göteborgs stads modell i Älvrummet, (egen bild)

Detta ”dominansförhållande” påvisar hur staden möjliggör för en ny typ av stadsbilsuttryck som överskuggar den tidigare stadsbilden. De motiverar förhållandet till kulturmiljön följande:

I avvägningen mellan det allmänna intresset av att exploatera högt, tätt och identitetsskapande vid stationen och den visuella påverkan på kulturmiljön som detta ger så har föreslagen exploatering ansetts ha det största värdet i bedömningen utifrån PBL” (Göteborgs stad 2016b:7).

Hur detta ”allmänna intresse” har utvecklats ska jag återkomma till, intressant här är hur ordet ”identitetsskapande” används för att beskriva det nya klustrets framtida uttryck och inte stadens äldre karaktär. Detta tyder på en vilja att förändra denna identitet.

Också viljan att förändra Göteborgs identitet ska vidare diskuteras i nästa kapitel, där en redogörelse för hur Göteborgs utveckling har sett ut sedan 1970-talet och hur projektet RegionCity är en följd av detta ska göras.

5. GÖTEBORG OCH DEN URBANA KONKURRENSEN

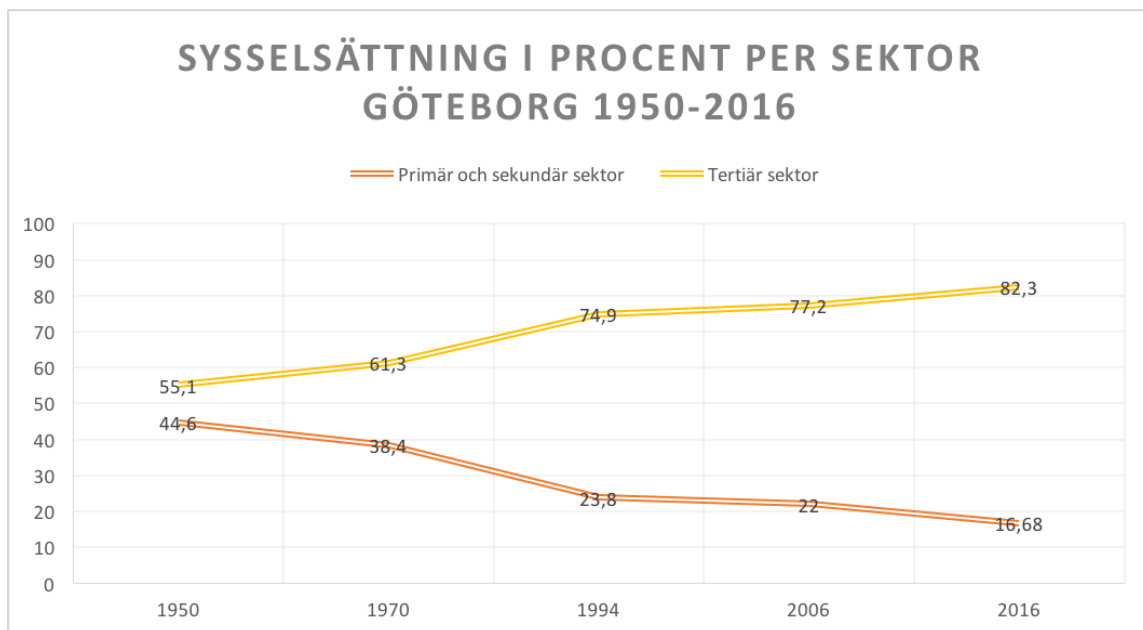
Detta kapitel ska närmre redovisa Göteborgs ekonomisk-politiska skifte sedan varvskrisen på 1970-talet, projektet RegionCity i sin större globala, regionala och skandinaviska kontext samt hur syftet med höghusklustret har koppling till en större ekonomisk kraft av urban konkurrens. Detta utifrån tidigare redovisad teoretisk diskussion om David Harveys begrepp entreprenörsurbanism (avsnitt 2.1).

5.1 GÖTEBORG OCH ENTREPRENÖRSTADEN

Västvärlden har sedan några årtionden tillbaka befunnit sig i en brytpunkt i samhällsutvecklingen där vi gått från en industridominerad ekonomi till en kunskaps- och informationsbaserad ekonomi. Det innebär att livslånga fabriksanställningar som byggt på lojalitet bytts ut mot mer flexibla anställningsformer där det snarare är utbildning och kreativitet som är efterfrågat (Fredriksson 2014:63).

I Göteborg började detta skifte i slutet av 1970-talet. På tio år gick staden från blomstrande textil- och varvsindustrier till nedlagda fabriker och tomma lägenheter, detta slog hårt mot staden (Jörnemark 2005:9). Konkurrensen ökade när produktionsekonomin blev allt mer global och Göteborg som så många andra traditionella industristäder mötte en ny typ av problematik. Enligt Jörnemark (2005: 14) kan man se fyra övergripande tendenser som blev viktiga för denna epok. Dessa är förändrade handelsmönster, teknisk förändring, företagens omstrukturering och övergången till en mer kunskapsorienterad ekonomi. Jörnemark menar att en mental flexibilitet och stora investeringar i kombination med det gynnsamma läget vid vattnet räddade Göteborg. Omstruktureringen av företagen orsakade snabba och smärtsamma investeringsförändringar, vilket ledde till minskat antal arbetsplatser och i flera fall nedläggning. Den nya kreativa och kunskapsbaserade ekonomin krävde enligt Jörnemark (2005:18–19) att den tidigare strukturerade och långsiktiga planeringen upphörde och gav mark åt det riskfyllda och storsatsande entreprenörskapet vilket i sin tur ledde till innerstadens pånyttfödelse.

Furåker (2010) har undersökt huruvida man kan se Göteborg som en postindustriell stad genom att studera sysselsättningstrender i olika sektorer mellan 1950 och 2006, jag har även lagt till siffror för 2016 (se figur 5.1). En postindustriell stad kan ses definieras genom en tydlig gång från primär sektor (t.ex. jordbruk) och sekundär sektor (t.ex. industriell produktion) till en tertiär sektor som utmärks av tjänsteproduktion så som handel, finans, utbildning och kultur. I Göteborgs fall har den materiella produktionen halverats under Furåkers undersökta tidsperiod (och gått ner ytterligare 5,32 procentenheter 2016). Något som enligt Furåker dock inte behöver tyda på att varuproduktionen har minskat i betydelse då den kan bli mindre men kraftfullare. Det som däremot kan ses i Göteborgs fall, och som går i enlighet med postindustriell teori, är att den tertiära sektorn har ökat markant från att sysselsätta drygt hälften på 1950-talet till att sysselsätta drygt 82% 2016. Störst är den kommersiella sidan av tjänsteproduktion som innefattar handel, transport, finans och försäkring som sysselsätter ca 40% 2006 vilket

Figur 5.1 Sysselsättning i procent inom olika sektorer i Göteborg mellan 1950 och 2016. Siffror tagna från Furåker (2010:51, 53) samt statistikdatabas för Göteborgs stad (u.å. – c)

var en högre andel än landet i stort. Furåker hävdar därmed att Göteborg har fått en postindustriell karaktär som i detta fall utmärks av marknadsorienterad ekonomi (ibid.). I figuren syns effekten av 1970-talets kris tydligt, då perioden mellan 1970 och 1994 har kraftigast divergens mellan sektorerna under undersökt tidsperiod (märk dock att det är olika lång tidsperiod mellan undersökta årtal).

I enlighet med det Harvey (2011) diskuterar har Göteborg sedan varvskrisen alltså gått mot en mer entreprenöriell stadsutveckling. Franzén et al. (2016: 190–191) menar att utvecklingen av Göteborgs stadskärna länge var en kamp mellan olika intressen. Sedan 1980-talet har dock ”ett gemensamt intresse” odlats som en ideologisk grund som osynliggör andra möjliga utvecklingsvägar. Så sent som 1997 uttrycktes en misstro mot att se Göteborgs utveckling som ett konkurrensmedel. Sedan dess har en långsam förskjutning under uttryck som ”allmänt intresse” och ”mötesplatser” förändrat synen till att se den entreprenöriella utvecklingsstrategin som den enda vägen att gå. Franzén et al. menar att Göteborgs stadsutveckling handlar om en typ av makt där man genom å ena sidan inkludering i konsumtion och design men å andra sidan bortsortering låter ”det allmänna intresset” omdefinieras och aldrig ifrågasätts. Dessa uttryck blir en vad Harvey kallar offentlig diskurs som numera dominerar planeringen. Detta har lett fram till den planering Göteborg står med idag.

5.2 REGIONCITY I ENTREPRENÖRSSTADEN

Förra avsnittet visade på Göteborgs gång från industriell till postindustriell ekonomi och med detta skiftet till att bli vad Harvey kallar för den entreprenöriella staden. Detta har lett fram till dagens situation där Göteborgsregionen i enlighet med den nya diskursen

avser attrahera ny befolkning för att fortsätta vara en ledande tillväxtregion. Detta motiverar de genom hänvisning till ospecificerad forskning i sin rapport *Hållbar tillväxt*:

Forskning visar att det finns starka samband mellan en regions folkmängd och dess förmåga att generera tillväxt. [...] För att Göteborgsregionen ska fortsätta att vara en av Sveriges ledande tillväxtregioner krävs en medveten strategi att behålla och öka regionens befolkning (Göteborgsregionen 2013:7).

Varför de måste vara en av Sveriges ledande tillväxtregioner framgår inte, men oavsett anledning är det enligt Jernhusen (u.å. -g) just detta projektet RegionCity kommer hjälpa Göteborg och regionen att uppnå. De beskriver sitt projekt som ”unikt” men samtidigt drivet av samma krafter som runt om i hela världen. Dessa krafter är; (1) globaliseringen, som krymper världen, (2) urbaniseringen, som driver allt fler mot de större städerna, (3) digitaliseringen, som förändrar vår livsstil, (4) klimatförändringarna, som kräver nya hållbara lösningar och (5) arbetsmarknaden, som kräver större flexibilitet och rörlighet. De menar att det är denna förändrade spelplan som motiverar projektet RegionCity och att dessa krafter driver regionernas dragkamp för att skapa en stark ekonomi genom att locka investeringar, arbetskraft och företag (Jernhusen u.å. -g). Detta är enligt Harvey (2011:105) en del av vår uppfattning av de urbana processernas karaktär och natur som oifrågasatt innebär att stadskonkurrensens ”lagar” blivit tvingande.

Tillsammans med det brittiska konsultbolaget BuroHappold Engineering, en av Jernhusens enligt dem själva viktigaste samarbetspartner (Jernhusen u.å. -a), har de tagit fram två utredningar för RegionCity om Göteborgs ekonomiska framtid; *The city of Gothenburg, challenges & opportunities* och *What makes cities competitive? Rankings & success factors*. Dessa rapporter utreder Göteborgs framtida ekonomiska möjligheter och hur staden ska bli ekonomiskt hållbar och konkurrenskraftig. Enligt dem är Älvstaden, som Centralenområdet och RegionCity ingår i, ett projekt som kommer göra Göteborg till en attraktiv destination:

River City [*Älvstaden*] is a very ambitious programme of development which aims to completely reposition Gothenburg as an attractive residential and business location of international standing. It will provide not only new housing for a growing population, but also office accommodation and commercial space that will help to position Gothenburg as an internationally attractive destination. (Burohappold engineering 2017:8)

RegionCity ses här som en viktig motor i denna utveckling:

The RegionCity development - a critical component of the overall programme - will effectively ‘kick start’ the city’s regeneration process and make optimal use of one of the most centrally accessible locations within the entire metropolitan region. (Burohappold engineering 2017:8)

Att RegionCity förväntas bli en 'kick start' för Göteborgs nya ekonomiska tillväxt och innerstadens förnyelse kan kopplas till entreprenörsurbanismens genomslag. Att staden måste hålla en attraktiv internationell standard är genomgående i projektet och stämmer väl in i den tvingande globala konkurrensen. Det multinationella kapitalet har blivit mer rörligt eftersom den offentliga sektorn förväntas ta de större riskerna och tillhandahålla fungerande infrastruktur vilket gör kapitalets omlokalisering enklare och mer kostnadseffektivt (Harvey 2011:117–118). Detta syns i projektet då Jernhusen som statligt ägt bolag gör den ekonomiska satsningen som i slutändan främst riktar sig till privata företag.

I Burohappold Engineerings rapport kopplar de samman stadens framtida möjligheter med att titta på europeiska mätningar för innovation och ekonomisk tillväxt. Enligt dessa placeras Göteborg högt i exempelvis *The Europe 2020 index* och *European Cities and Regions of the Future 2016/1017*. Enligt Burohappold Engineering är det dock få som tar upp Göteborg i sina rankningar, delvis då det främst är huvudstäder som rankas, men också eftersom staden enligt dem hittills inte har presterat tillräckligt bra. BuroHappold Engineering (2017:9) menar att det är avgörande för staden att bli en större plattform inom innovation för att klara den globala konkurrensen. BuroHappold Engineerings rapporter kan tolkas vara mycket politiska då de på beställning av Jernhusen lägger fram argument till varför Göteborg "måste" satsa på denna typ av projekt. De ekonomiska intressena i klustret framgår tydligt i rapporterna, deras fokus på rankningar och i den väntade internationellt attraktiva standarden som ska hjälpa staden att öka sin ekonomiska tillväxt.

5.2.1 ETT SKANDINAVISKT KONCEPT

Sammankopplingen med resten av Skandinavien är en viktig del i marknadsföringen av RegionCity. Projektet är kallat ett "skandinaviskt koncept" av Jernhusen i en rapport skriven på alla tre skandinaviska språk som de tog fram 2014. Med sitt läge mitt emellan Oslo, Köpenhamn och Stockholm ska det fungera som en "skandinavisk mötesplats" och "kraftpunkt". Jernhusen menar att denna punkt är Skandinaviens äkta hjärta då det förutom närheten till alla tre huvudstäder också historiskt varit en "naturlig mötesplats för kungar, vikingar och vanligt folk" (Jernhusen u.å.-f, min översättning). I ett idékoncept från 2012 kallar de bygget för ett *vitalt intresse* för hela Skandinavien:

RegionCity är inte bara en västsvensk angelägenhet utan ett vitalt intresse för hela Skandinavien, som mittpunkt i korridoren mellan Oslo och Köpenhamn (Jernhusen 2012:2).

Den skandinaviska kontexten med dess "öppna kultur" är också det som ska hjälpa Göteborg att klara den globala konkurrensen:

För att möta den globala utmaningen behöver vi skapa platsen som ger bästa möjliga förutsättningar för innovation, rörlighet och utrymme för många. [...] Men vi har något som konkurrenterna saknar: vårt läge, vår stabila samhällsmodell och vår öppna skandinaviska kultur (Jernhusen u.å. –e).

Figur 5.2 RegionCity i skandinavisk kontext (Jernhusen 2014a:5)

Det är dock Oslo och Köpenhamn som är de primära regionerna de vill knyta sig samman med, vilket visas tydligt i en symbolisk bild (figur 5.1). Bilden visar på makten i representationen. Genom skalan röd till gul är det tydligt vilken punkt som är av störst vikt och var centrum är samt vilka områden som är mindre viktiga. Intressant är hur både Öresundsregionen, Osloregionen och framförallt Stockholmsregionen redovisas som mindre, ljusare röda och därmed symboliskt upplevs som mindre betydelsefulla. Jernhusen vill här tydligt visa hur Göteborg opponerar sig mot Stockholm genom att inte ens räkna med dem i "regionstråket" och göra staden till en liten prick med ljusast gul färg. Detta trots att avståndet egentligen inte är mycket längre än till vare sig Oslo eller Köpenhamn, och Stockholmsregionens faktiska vikt för Sverige och Skandinavien är större, både ekonomiskt och symboliskt. I bilden visar Jernhusen hur Göteborg är en stad att räkna med, med bättre geografiskt läge och av mörkare och därmed viktigare färg för framtida investerare. Bilden är symbolisk men i och med det också representativ för en ideologisk satsning.

5.2.2 DEN FYSISKA STRUKTUREN SOM KONKURRENSMEDEL

I den entreprenöriella ekonomin är det i platsen, som det enda rumsligt fixerade, den självklara konkurrenskraften ligger (Franzén et al 2016; Jörnemark 2005:126). Att bygga skyskrapor för tillväxt och konkurrenskraft är inte nytt (King 2004) trots att den faktiska kopplingen mellan byggandet av skyskrapor och en välfungerande och utvecklande stad för befolkningens välmående inte nödvändigtvis behöver korrelera (Christopher 2014). Problemet med denna typ av *ikonarkitektur* är att det snarare tenderar att gynna globala

företag som lokalt fixerar sitt varumärke i höga kontorskomplex (Franzén et al. 2016:27). Jernhusen, genom BuroHappold Engineerings rapport, räknar ändå med en positiv ekonomisk effekt av RegionCitys byggande och att projektet ska signalera hög avkastning till internationella investerare:

RegionCity's success will help to crystalize the wider development process, signaling to the international development and investment community that the city offers a potentially very strong return on investment. (Burohappold Engineering 2017:8)

Samma typ av resonemang syns i artikeln *Så ser Göteborgs nya siluett ut* i Göteborgsposten, där stadsarkitekt Björn Siesjö och planchef Birgitta Löf intervjuas om stadens framtida höga hus. I artikeln uttrycks förhoppningen om att den nya siluetten ska attrahera nya människor och företag:

En förhoppning är att profilbyggen ska göra skillnad för stadens profil, och i bästa fall attrahera nya medborgare, företag och turister (Stevik 2017).

Björn Siesjö menar dock att det inte bara handlar om att sätta staden på kartan utan att också skapa folkkära symboler:

Det är byggnader som kan tillföra något till staden, men jag skulle inte vilja säga något så banalt som att 'sätta Göteborg på kartan', för där är staden redan. Men ser man på Turning Torso i Malmö så har det blivit en folkkär symbol för staden, det kan man nog uppnå med ett högt hus (citerat i Stevik 2017)

Att ”sätta staden på kartan” är dock något som enligt Falkemark (2010:88) länge funnits en gemensam vilja mellan Göteborgs näringsliv och politiker att lyckas genomföra. Detta har medfört att en rad olika storslagna byggnadsprojekt verkställts, bland annat byggandet av nya Ullevi och Göteborgsoperan för att möjliggöra Göteborgs förvandling till en evenemangs- och mässtad.

Göteborgs satsning på storslagna projekt och höga hus kan kopplas till det både Jones et al. och King menar med att det är genom byggnader som städer och nationer visar upp sin makt för varandra. Dessa byggnader fungerar som konkurrens men också symbol för en upplevd identitet. Göteborg har valt att storsatsa på höghus, inte bara RegionCity utan projekt runt om i hela staden, vilket visar på en önskan att å ena sidan attrahera människor från andra konkurrerande städer och å andra sidan skapa folkkära symboler för de redan boende.

Sammanfattning

I detta kapitel har vi sett hur Göteborg sedan 1970-talet har utvecklats till att bli en postindustriell stad med en kunskaps- och informationsbaserad ekonomi. Sedan 1980-talet har ett ideologiskt skifte motiverat i uttrycket ”det allmänna intresset” lett till en diskursiv förändring där staden som konkurrerande med andra städer och stadskärnans

förnyelse blivit en allmän sanning. Det blir allt mer beskrivet som en naturlag där det enda alternativet är att vinna eller förlora. RegionCitys syfte är att hjälpa Göteborg attrahera ny befolkning och företag för att just vinna i denna konkurrens.

Denna ideologiskt förändrade synen på stadsutvecklingen sätter alltså en helt ny typ av prägel på stadsrummet. Att bygga högt har som tidigare nämnts inte alltid varit en allmänt godtagen strategi i Göteborg, det är först nu de ekonomiska fördelarna ”motiverar” den typen av ingrepp. De ekonomiska och politiska krafter vi i detta kapitel har sett styr projektet RegionCity är en typ av maktuttryck i landskapet, likt de politiska och ekonomiska intressen som tidigare styr stadens framväxt. Detta kan kopplas till Zukins och Jones et al. syn på landskapets olika funktioner att förmedla och utöva makt. Jag ska vidareutveckla detta i nästa kapitel där jag ska titta på staden som ett maktlandskap.

6. GÖTEBORG OCH MAKTLANDSKAPET

Det är med utgångspunkt i föregående kapitelns förklaring av Göteborgs ekonomiska och politiska utveckling som jag nu kommer gå in på analysbegreppet *maktlandskap*. Kapitlet kommer redogöra för hur stadens historiska maktsymboler satt prägel på stadsrummet samt symboliskt ändrat betydelse. Sedan kommer RegionCity som symbolisk maktlandskapsförändring och som instrumentell maktlandskapsförändring behandlas och diskuteras.

6.1 GÖTEBORGS RUMSLIGA MAKTFÖRÄNDRING

Precis som tidigare diskuterat i avsnitt 2.2 fungerar den fysiska strukturen med dess byggnader och arkitektoniska uttryck som ett sätt att uttrycka och förmedla makt. King (2004) menar att eftersom det är byggnaderna som innehar den politiska och institutionella makten är det också de som symboliskt representerar denna makt i landskapet.

Höga hus har alltid visat ekonomisk och ideologisk styrka vilket Caldenby (1990:33) menar gör stadssiluetten till en bild av ståndssamhället. I en strukturskiss från Göteborgs grundläggningstid, *Göteborghs dessein*, syns ett slott och en kyrka med höga torn på varsitt berg som ser ut över den nya staden. Dessa två byggnader tillkom aldrig men visar på att Göteborg redan från början planerades för att förmedla maktens manifestation. Masthuggskyrkan är ett liknande makttecken som genomförts, beläget på Stigberget där det syns över stora delar av staden och påvisar kyrkans makt över våra sinnen och dess utblick över sin församling (ibid.). En idag viktig del av stadens siluett.

Som vi kunde se i kapitel 4 har olika grupper och ideologier dominerat Göteborgs stadslandskap genom historien. Detta var tydligt under 1600- och 1700-talet där den fysiska strukturen manifesterade olika politiska och ekonomiska intressen vilket satte tydlig prägel på stadsrummet. På samma sätt kan vi se 1900-talets höga folkhemsbyggnader som en manifestation för välfärdssamhällets makt (Caldenby 1990:33).

Som tidigare diskuterat har Göteborg en stark identitet kopplad till hamnen, varven och industrierna (avsitt 4.1). Även de har satt prägel på stadsrummet och dess siluett. Dock har omstruktureringen av hamnen gjort att hamnkranarnas praktiska betydelse för stadsrummet försvunnit. Idag är de symboler för en svunnen tid och identitetsmarkör för Göteborg, men kommer behöva flytta på sig i och med utvecklingen av Älvstaden. Lena Andersson, vd för Älvstranden utveckling, berättar för Göteborgs stads egen tidning *Vårt Göteborg* att tre av kranarna planeras stå kvar som ikoniska landmärken:

Genom att kranarna blir kvar räddas Göteborgs skyline som är en klassisk del av stadsbilden [...] vi är jätteglada att kunna bevara spår av stadens historia (citerat i Hjertberg 2015)

Samma gäller för den karaktäristiska Eriksbergskranen, bockkranen från Eriksbergsvarvet som nu har byggnadsminnesförklarats och står ”som symbol för en svunnen Göteborgsepok” (Klingberg 2012). Om kranarna får stå som symbol för hamnens respektive varvens vikt och likaså makt påvisar dessa citat hur den mentala bilden av siluetten påverkar/påverkas av landskapets förändring. Landmärken ändrar betydelse för staden och dess invånare för att tillslut förpassas till att endast bli en historisk identitetsmarkör. Detta kan kopplas till Arnesens diskussion om landskapets förhållande till Pierces teckentriangel (avsnitt 3.3). I detta fallet är det inte objekten som förändras utan den mentala bilden av dem, och därmed förändras objektens mening och tillika landskapet.

Makten över stadsrummet och vem eller vilka som satt sin prägel har genom historien ändrats och omförhandlats. Forna tiders maktuttryck gör avtryck på siluetten samtidigt som de omförhandlas från faktisk makt till symboler för identitet. Som tidigare diskuterat kan den förändring som Göteborg genomgått de senaste årtionden argumenteras vara ett nytt maktuttryck och blev symboliskt representerat redan under 1980-talet. Caldenby menar att Ralph Erskines Läppstiftet, Skanskas höghus vid Lilla Bommen som stod klart 1989, är en typ av manifestation för skiftet från den offentliga sektorns makt till den privata sektorns makt. Till skillnad från många andra anonyma höga kontorshus i Sverige karaktäriseras Läppstiftet av en tydlig identifikation med ett ledande privat företag och en världskänd arkitekt. Det skiljer huset från tidigare höghus och påvisar ett nytt mer individualistiskt uttryck (Caldenby 1990:33).

6.2 REGIONCITY OCH DEN SYMBOLISKA MAKTEN

Göteborg har följaktligen genom sin 400-åriga historia sett olika epoker och hur dessa på olika sätt har kontrollerat och styrt stadsrummets förändring. Som vi såg i föregående kapitel har en ny ekonomisk och politisk förändring inträtt vilket sätter sin prägel på stadsrummet. Detta är något Göteborgs stad vill förmedla i sitt planprogram för RegionCity:

Den föreslagna höga bebyggelsen och den nya byggnadstypologin för området kommer att ha stor visuell påverkan på upplevelsen av stadsmiljöerna och kan ses som att ett tydligt avtryck av vår tids samhällsideal läggs till tidigare epokers. En ny period med stora omvandlingar för denna del av staden, likvärdigt med epoken då försvarsanläggningarna togs bort (Göteborgs stad 2016b:50–51).

Staden ser RegionCity som en ny ”epok” som läggs till och liknar det här med borttagandet av försvarsanläggningarna. Som tidigare nämnt har den rivningen ett tydligt symboliskt värde för krigsmaktens förlorade grepp om staden och RegionCity kan alltså följaktligen ses som en symbol för den entreprenöriella stadsplaneringens nya grepp. I detta avsnitt ska vi titta på RegionCity som just en symbol för detta skiftet. Göteborgs stad beskriver själva bygget som en symbol och ett landmärke i ”den nya staden”:

Planförslaget omfattar byggnader i upp till 30 våningar, vilka bildar en grupp av högre byggnader med stark visuell effekt, en symbol för den växande staden och regionen. Denna grupp av byggnader kommer med sin samlade effekt att bli den mest framträdande byggnationen i området, med upplevelse som en konstruerad höjdformation och landmärke i den nya staden (Göteborgs stad 2016b:6).

Den symboliska förändringen syns också i kulturmiljöbilagan till miljökonsekvensbeskrivningen. Vallgravsstaden har trots stora omställningar bibehållit samma arkitektoniska karaktär och låga horisontella takhöjder och fasader. Inom vallgraven ligger en av Göteborgs viktigaste platser som maktcentrum, Gustav Adolfs torg, en plats som funnits sedan stadens grundande och där rådhuset, börsen och stadshuset står. I kulturmiljöbilagan bedöms RegionCity undergräva detta maktcentrum och förflytta fokus:

Därmed undergrävs också Gustaf Adolfs torgs förmåga att uttrycka betydelse och suveränitet som stadens politiska och administrativa maktcentrum. (Göteborgs stad & Sweco 2016:42)

Gustav Adolfs torg har en stark position i Göteborgs historiska men också nutida maktlandskap och RegionCity förändrar detta då blickfokus förflyttas från de historiska institutionella byggnaderna till de nya höghusen. Denna fokusförflyttning påvisar symboliskt hur de traditionella institutionernas inflytande tappar mening och urholkas i stadens avsikt att bli en konkurrerande stad på en global marknad.

Figur 6.1 Förslag till utformning (Jernhusen 2014b)

Visionsbilderna som tagits fram blir representationer över stadslandskapets förändring. Figur 6.1 visar den förstörade skalan och dess starka visuella effekt på området. Bilden är konstruerad med ett uppifrånperspektiv under kvällen för att förstärka det nya höghusklustrets effekt genom att låta det vara mer upplyst och ytterligare höja det över omgivningen. Resterande del av staden ser nersläckt, tom och livlös ut, vilket ökar kontrasten till det nya områdets upplysta och livfulla urbana storstadskaraktär. I förgrunden står Läppstiftet från 1989, höghuset som enligt Caldenby (1990) markerar Göteborgs början på ett ideologiskt skifte. Läppstiftet får en viktig plats i bilden samtidigt som det inte mäter sig i vare sig höjd eller ljus med RegionCity. Cosgrove menar att eliten genom historien har låtit representera sig och sin makt över landskapet. De konstruerade visionsbilderna (se även figur 1.1, 4.3 och 4.4) syftar till att genom en så trovärdig avbildning som möjligt representera framtiden som en naturlig del av staden. Därmed skapar man människors antagande om framtiden och alienerar dem ideologiskt till sin omgivning (Cosgrove 1998). Den politiska och ekonomiska makten ”neutraliserar” således rummet och synen på landskapet i framtagandet av bilderna och gör dem till en allmän sanning.

I detta avsnitt ser vi hur RegionCitys rumsliga uttryck kan ses vara och beskrivs som en symbol för den förändrade staden. Som diskuterat i kapitel 2 skapas landskapet med en ideologisk och politisk baktanke och blir därmed en representation av detta. Den symboliska förändringen agerar som makt då den förändrar vår mentala bild av vår omgivning och verklighet. Detta är också det som staden vill uppnå, och nästkommande avsnitt ska diskutera hur Jernhusen och Göteborgs stad använder sig av RegionCity som ett *instrument* för att uppnå en förändring.

6.3 REGIONCITY OCH DEN INSTRUMENTELLA MAKTEN

I förra avsnittet såg vi hur RegionCity kan ses stå som symbol för den ekonomiska och politiska förändring som skiftet mot entreprenörsurbanismen innebar. Detta är sammankopplat med landskapet som en bild, ett sätt att se på sin omgivning som formar vår upplevda tro och identitet om oss själva och vårt samhälle. I detta avsnittet ska vi titta på hur RegionCity också är ett medel för att uppnå makt över landskapet, detta baserat på Don Mitchells och W. J. T. Mitchells tidigare diskuterade idéer.

Som tidigare diskuterat är RegionCity planerat att ge Göteborg en ’kick start’ till stadens framtida ekonomiska utveckling och därmed blir det ett instrument för Göteborgs nya väg mot framgång. I en artikel förklarar Urban Hammarlund, regionchef på Jernhusen, hur projektet därmed ska förvandla Göteborg:

Region City förvandlar Göteborg från en stor småstad till en liten storstad (citerat i Tolleson 2016)

Birgitta Lööf, planchef på stadsbyggnadskontoret, är inne på samma spår och menar att det är just förvandlingen till storstad som är målet:

Det är inte höga hus och profilbyggnader som ska göra skillnaden, utan hela förvandlingen till storstad. Identiteten ska ligga i staden som helhet. (citerat i Stevik 2017)

Staden vill förvandla sin identitet och bli en ”storstad”, vilket Hammarlund konstaterar att just RegionCity ska förvandla Göteborg till. Som tidigare diskuterat (avsnitt 2.2) kan landskapet studeras som ett verb, där det snarare är en aktör eller ett instrument än ett substantiv. Och det är just idén om en plats förmåga att fungera som instrument för utveckling som karaktäriserar entreprenörsurbanismen och det Göteborgs stad önskar uppnå med projekt som RegionCity. Som vi såg i avsnitt 5.3 hoppas staden öka sin konkurrenskraft med hjälp av sin nya siluett. Jernhusen vill använda sig av RegionCity för att signalera hög avkastning och staden hoppas kunna attrahera nya medborgare och företag. Detta kan kopplas till Jones et al. syn på maktlandskapet som ett sätt att sända signaler till andra om sin status. Landskapet som verb kan således ses som rummets förmåga att förmedla och därefter också förändra idéer och maktförhållanden.

Jernhusen menar också att RegionCity ska skapa en rad olika sammanlänknings (Jernhusen 2014:5–7). Projektet ska länka ihop stadsdelen i sig, Göteborgs andra stadsdelar, Västra Götalandsregionen och även hela Skandinavien. Följaktligen ger Jernhusen RegionCity ett aktörskap där projektet väntas skapa överbryggande effekter mellan geografiska områden, minska barriärer och ge ”energi” åt sina närområden (ibid.).

Projektet förväntas också förflytta Göteborgs mittpunkt:

Planförslaget medför en centrumutvidgning och även en förflyttning av stadskärnans ”mittpunkt”. (Göteborgs stad 2016b:9)

Genom att förflytta centrum från den historiska kärnan mot RegionCity förändras de båda platsernas betydelse för staden. I stadsutvecklingsprogrammet kallar Göteborgs stad RegionCity för sitt nya CBD-område, som är en engelsk förkortning för *central business district*:

Vi ska utveckla knutpunkten Centralenområdet – området ska bli stadens centrala affärsdistrikt (CBD-område) och regionala mötesplats. (Göteborgs stad 2016a:15)

CBD är ett storstadsfenomen som syftar på stadens kommersiella centrum och karaktäriseras av handel, kontor och finanssektorn, ofta beläget strax intill den historiska kärnan (Castree et al. 2013:53). Områden som Banks i London eller Midtown Manhattan i New York är exempel på dessa och innehåller många av de båda städernas höghus och ikonbyggnader. Genom användningen av begreppet CBD ges RegionCity en internationell prägel och associationer med städer flerfaldigt större än Göteborg. Projektet blir således ett medel för att göra upplevelsen av Göteborg större än det är. Liknelsen med städer som London och New York återkommer i flera av visionsdokumenten:

RegionCity ses som en stadsdel som representerar en öppenhet och en tillåtande atmosfär i äkta London eller NYC-anda (Jernhusen & Tengbom 2013:19).

Den mest hållbar lösningen är att lilla London² tillåts tätna som dagens centrala London, Vancouver eller Melbourne – samtliga topprankade på listan av världens ”most liveable cities” (Jernhusen u.å. –e).

Retoriken kring projektets förväntade utfall tyder på en vilja att se den fysiska strukturen som ett medel till förändring. Som tidigare nämnts ligger landskapets makt i dess förmåga att strukturellt upprätthålla och forma samhället utifrån makthavares egen vinning. Det ekonomiska intresset som styr RegionCitys framväxt förväntar sig att uppnå ekonomisk vinst av utfallet, samtidigt som den styrande makten i Göteborg vill använda sig av klustret i syftet att marknadsföra sig som en attraktiv storstad.

Sammanfattning

I detta kapitel har vi sett hur Göteborg har uttryckt rumslig makt genom hela sin historia och således kan ses som ett maktlandskap. Genom förändrade sociala förhållanden har objekt i rummet förändrat mening och därmed har landskapet genom de olika epokerna förändrats.

RegionCity kan ses uttrycka maktförändring både symboliskt och instrumentellt. Göteborgs stad uttrycker själva hur projektet är en symbol för en ny stad, och denna yttrade samhällsförändring stämmer överens med den diskursiva förändringen Göteborg genomgått sedan varvskrisen på 1970-talet. Men staden hoppas också på att RegionCity ska fungera som ett instrument för att bli en ”storstad”, uppnå tillväxt i den nya entreprenöriella stadskonkurrensen och således bli en maktfaktor på en större global marknad, allt i enlighet med den förändrade synen på staden som en vara. Detta stämmer överens med den i teorikapitlet diskuterade synen på landskapet både som en ideologisk bild och som en plats för materiell maktutövning.

² Lilla London är ett smeknamn som ibland används för Göteborg

7. SLUTSATS

I denna uppsats har vi sett hur Göteborgs stadslandskap genom historien har formats av de som innehar den ekonomiska och politiska makten. Detta har i sin tur gett uttryck i det fysiska rummet i form av stadsplanering, byggnader, bebyggelseskalar och arkitektoniska uttryck. Sedan Göteborgs ekonomiska kris under 1970-talet har ett nytt skifte skett, där det industriella samhället och dess ekonomi bytts ut mot en entreprenöriell ekonomi som omformat vårt västerländska samhälle. Skiftet kan ses som ett diskursivt skifte och ger likt tidigare epokers maktskiftningar avtryck i det fysiska rummet.

RegionCity marknadsförs och beskrivs av både Jernhusen och Göteborgs stad som en ”symbol för den växande staden” som ska ”signalera” Göteborgs framtida investeringsmöjligheter till internationella företag och i bästa fall attrahera nya medborgare och företag. I retoriken kring RegionCity kan entreprenörsurbanismens diskursiva makt utläsas där projektet beskrivs som ”vitalt” och att det ”behövs” för att möta de globala utmaningarna. Det ekonomiska och politiska skifte som vi sett skett i Göteborg sedan 1970-talet kan här ses ta ett nytt steg när Göteborg får sitt nya CBD-område och därmed symboliskt vill associera sig själva till större globala storstäder, alla mer framgångsrika enligt de rapporter som tagits fram. Detta ska klara den globala konkurrensen och få Göteborg att framstå som en attraktiv destination för nya medborgare och företag.

De i diskursen sedda som naturliga ”globala krafterna” tillika ekonomiska makten driver och motiverar projektet, vilket kan kopplas samman med det Zukin syftar på i att maktlandskapet reflekterar det spatiala i kapitalismen där de underliggande motiven för landskapsförändring är ekonomisk vinst. Projektets arkitektoniska uttryck och framtida dominans ska bli identitetsskapande och representativt för Göteborgs skifte från industriell stad till postindustriell stad och från stor svensk småstad till liten global storstad. Denna samhällsförändring syns i hur RegionCity genom sin höjd, skala och utseende ska stå som symbol för en ny ”epok” och landmärke för den nya ”storstaden”. Men också i hur det ges ett aktörskap och används som ett instrument för att uppnå och forma denna förändring. Uppsatsen har visat hur bilden och retoriken kring det ännu inte uppförda projektet blir en representation av ett maktskifte som således också används som verktyg för att uppnå detta skifte. Dessa båda skapar en växelverkan mellan symbolen och instrumentet som genom ömsesidig påverkan förändrar Göteborgs stadslandskap.

7.1 REFLEKTIONER

Uppsatsens syfte har varit att studera företeelsen stadslandskapsförändring i förhållande till makt över rummet. Att makten formar vår stad är kanske inte förvånande eller särskilt oväntad och frågan kan ställas huruvida detta är ett problem. Göteborg behöver tillhandahålla både bostäder och kontorsplatser för sin växande befolkning och på platsen där RegionCity planeras ligga finns idag inte mycket annat än parkering och dylikt. Det intressanta i frågan, som vi också i denna uppsats sett flera peka på, är frågan om vem

man bygger för och vem som får lov att vistas och bli representerad i nybyggena. När staden bygger ett CBD-område åt privata investerare på bekostnad av göteborgarnas och riksintressets historiska innerstad under benämningen ”det allmänna intresset” blir det angeläget att fundera över makten över stadsbilden. När staden gör så drastiska ingrepp under en så relativt kort tid för att bli en ”storstad” är det värt att ifrågasätta innebörden och framväxten av detta allmänna intresse. För vem byggs det för? Vem kommer vistas i klustret och vems intresse åsidosätts i förmån för stadskonkurrensen? Precis som att staden är rädd att förlora i det globala maktlandskapet, har också stadens inre maktlandskap vinnare och förlorare. Detta är värt att ha i åtanke.

Huruvida Göteborgs stadslandskap faktiskt förändras kan ses som en helt subjektiv fråga. Enligt Arnesens (2011) syn på landskapsförändring är det inte givet att landskapet förändras bara för att den fysiska strukturen gör det. Även om vi i denna uppsats sett hur Göteborgs stad och Jernhusen vill framföra området som en symbolisk förändring betyder inte det att göteborgarnas egna bild av området eller upplevelse av landskapet faktiskt förändras. Jag har inte haft möjligheten eller gjort anspråk på att studera detta men har ändå tittat lite på tidningsartiklar och internetforum för att hitta eventuella kritiska röster. Vad som förvånade mig var den uppenbara bristen på sådana, där det främst har uttalats positiva eller neutrala ord om projektet. Däremot har det skrivits flera kritiska debattartiklar om det 73 våningar höga Karlatornet på Hisingen som verkar ha fått mer fokus i media. Eventuellt kan detta tyda på att Karlatornets höjd är så mycket högre och därför överskuggar alla andra tänkta höghus, alternativt att allmänheten själva inte är medvetna om ingreppet på den centrala staden och därför inte uttryckt en åsikt. Möjligtvis har den offentliga diskurs jag här studerat satt sig så djupt att centralens utveckling numera även av göteborgarna ses som en naturlig väg. Detta är endast spekulationer. Fortsatta studier av platsen hade kunnat fokusera på detta och göteborgarnas faktiska upplevelse av projektet samt dess förändring av stadslandskapet. Sammanställningen av synpunkter från samrådet har jag inte lyckats hitta på Göteborgs stads hemsida, men dessa hade eventuellt gett svar på mina frågor.

Som avslutning vill jag mena att denna typ av frågor är högst angelägna för fortsatt forskning då vi befinner oss i en tid av accelererande stadslandskapsförändringar med anledning av den globaliserade makten. Det finns en stor risk att så betydande stadsförändringar kommer ses tillbaka på med undran och kritik. En analys av vår tids stadsbyggnadsideal bör därför göras innan de demokratiska värdena i planeringen går förlorade till förmån för den ekonomiska vinningen.

8. REFERENSER

- Arkaraprasertkul, N. (2008) Politicisation and the Rhetoric of Shanghai Urbanism, i *Footprint*, (2), 43-52.
- Arnesen, T. (2011) 'Landscape' as a sign: Semiotics and Methodological Issues in Landscape Studies. i Roca, Z., Claval, P., & Agnew, J. A. (red.). *Landscapes, identities, and development*. (262-276) Farnham, Surrey ; Burlington, VT : Ashgate,
- Berglund, K. (2016) ”Skyskraporna förstör våra städer”, i *Svenska Dagbladet* 16 nov 2016. <https://www.svd.se/skyskraporna-forstor-vara-stader> [2018-05-23]
- Bolling, A. (2017) Världsrekord i skyskrapor, i *Dagens Nyheter*. 12 dec 2017. <https://www.dn.se/ekonomi/varldsrekord-i-skyskrapor/> [2018-05-23]
- BuroHappold Engineering (2016) *What makes cities competitive? Rankings & success factors*. BuroHappold Engineering
- BuroHappold Engineering (2017) *The city of Gothenburg, challenges & opportunities*, BuroHappold Engineering
- Caldenby, C. (1990) *Höga hus i Göteborg : varför. Var och hur samt inte minst om*, Göteborg: Göteborgs stadsbyggnadskontor,
- Caldenby, C.; Linde Bjur, G.; Ohlsson, S-O. (2006) *Guide till Göteborgs arkitektur*, Stockholm: Arkitektur förlag AB.
- Čamprag, N. c. (2015). Frankfurt and Rotterdam: Skyline as Embodiment of a Global City. *CTBUH Journal*, (1), 26-32.
- Castree, N., Kitchin, R., & Rogers, A. (2013). *A dictionary of human geography*. Oxford : Oxford University Press,
- Christopher, M. (2014). History, Theory & Criticism: The Competition for the Tallest Skyscraper: Implications for Global Ethics and Economics. *CTBUH Journal*, (4), 20.
- Cosgrove, D. E. (1998). *Social formation and symbolic landscape*. Madison, Wis. : Univ. of Wisconsin Press,
- Cosgrove, D. E., & Daniels, S. (1988). *The Iconography of landscape : essays on the symbolic representation, design, and use of past environments*. Cambridge [England] ; New York : Cambridge University Press
- Falkemark, G. (2010) Göteborgsandan : Från donationer till nätverksbyggande, i Holgersson, H; Thörn, C; Thörn, H; Wahlström, M (red.) *Göteborg utforskat : studier av en stad i förändring*, (83-90) Hässleholm: Glänta produktion.
- Franzén, M., Hertting, N., & Thörn, C. (2016). *Stad till salu : entreprenörsurbanismen och det offentliga rummets värde*. Göteborg : Daidalos
- Fredriksson, J. (2014). *Konstruktioner av en stadskärna : den postindustriella stadens rumsliga maktrelationer*. Göteborg : Chalmers University of Technology,
- Fritz, M. (1996) *Göteborgs historia, näringsliv och samhällsutveckling : från handelsstad till industristad 1820-1920*, Stockholm: Nerenius & Santérus förlag.

- Furåker, B. (2010) En postindustriell stad? i Holgersson, H; Thörn, C; Thörn, H; Wahlström, M (red.) *Göteborg utforskat : studier av en stad i förändring*, (49-56) Hässleholm: Glänta produktion.
- Göteborgs stad (2016a) *Centralenområdet stadsutvecklingsprogram 2.0*, Göteborg: Göteborgs stad.
- Göteborgs stad (2016b) *Planbeskrivning : Samrådshandling : Detaljplan för verksamheter, handel och bostäder norr om Centralstationen*. Göteborg: Göteborgs stad
- Göteborgs stad (2016c) *Plankarta : Detaljplan för verksamheter, handel och bostäder norr om Centralstationen inom stadsdelen Gullbergsvass*. Göteborg: Göteborgs stad
- Göteborgs stad (2018a) Centralenområdet : frågor och svar. 21 mar 2018, [https://stadsutveckling.goteborg.se/sv/projekt/centralenområdet/faq/\[2018-05-11\]](https://stadsutveckling.goteborg.se/sv/projekt/centralenområdet/faq/[2018-05-11])
- Göteborgs stad (2018b) Så ser Göteborg ut före och efter byggtid, 4 maj 2018, <https://stadsutveckling.goteborg.se/sv/fore-och-efter-byggtid/> [2018-05-15]
- Göteborgs stad & Sweco (2016) *Detaljplan för område norr om Centralstationen*. MKB-bilaga: Kulturmiljö. Göteborg: Göteborgs Stad, Stadsbyggnadskontoret.
- Göteborgs stad SBK (2008) *Stadsbyggnadskvaliteter Göteborg*, Göteborg: Göteborgs stad, stadsbyggnadskontoret.
- Göteborgs stadsbyggnadskontor (2003) *Göteborg : Att bygga staden*, Göteborg: Göteborgs stadsbyggnadskontor
- Göteborgs stadsmuseum (u.å.) Västlänken. <http://goteborgsstadsmuseum.se/kulturmiljoenheten/stadsmuseet-och-vastlanken> [2018-04-09]
- Göteborgs stadsmuseum (2015) *Vision och åtgärdsförslag för fästningsstaden Göteborg : Kulturhistoriskt värdefull miljö av riksintresse i centrala Göteborg med särskild tyngdpunkt på Västlänken*. Göteborg: Göteborgs stadsmuseum
- Göteborgs statistikdatabas (u.å. -a) Folkmängd 1984–2017 (SCB) www.statistikdatabas.goteborg.se [2018-04-02]
- Göteborgs statistikdatabas (u.å. -b) Folkmängd och Folkökning, GR, 1968–2017 www.statistikdatabas.goteborg.se [2018-04-02]
- Göteborgs statistikdatabas (u.å. -c) Förvärvsarbetande efter näringsgren, 16-74 år, 2008-2016. <http://statistikdatabas.goteborg.se> [2018-05-15]
- Göteborgs turistbyrå (u.å.) Göteborgs historia och arv : kort om den lilla storstadens historia. <https://www.goteborg.com/goteborgs-historia-och-arv/> [2018-04-26]
- Göteborgsregionens kommunalförbund (2013) *Hållbar tillväxt : mål och strategier med fokus på regional struktur*, Göteborg: Göteborgsregionens kommunalförbund
- Halvorsen, K. (1992) *Samhällsvetenskaplig metod*, Lund: Studentlitteratur
- Harvey, D. (2011). *Ojämlighetens nya geografi : texter om stadens och rummets förändringar i den globala kapitalismen*. Stockholm : Atlas
- Hellekant, J. (2017) Göteborg storsatsar på skyskrapor, *Svenska Dagbladet Näringsliv*, 6 mars 2017, <https://www.svd.se/goteborg-storsatsar-pa-skyskrapor> [2018-04-03]

- Hjertberg, L. (2015) Tre av Göteborgs välkända hamnkranar räddas kvar, *Vårt Göteborg*, 4 dec 2015,
http://www.vartgoteborg.se/prod/sk/vargotnu.nsf/1/ovrigt,tre_av_goteborgs_valkanda_hamnkrantar_raddas_kvar [2018-05-02]
- Hoelscher, S. (2009). Landscape Iconography, i Kitchin, R; Thrift, N (red) *International Encyclopedia of Human Geography*, Elsevier, Inc. E-book
- Jernhusen (u.å. –a)
<https://regioncity.se> [2018-05-12]
- Jernhusen (u.å. –b) Ekonomisk hållbarhet
<https://regioncity.se/ekonomisk-hallbarhet/> [2018-05-04]
- Jernhusen (u.å. –c) Göteborgsregionens nya city.
<https://www.jernhusen.se/vara-projekt/goteborg/region-city/> [2018-05-16]
- Jernhusen (u.å. –d) Idén
<https://regioncity.se/iden/> [2018-05-12]
- Jernhusen (u.å. –e) Platsens själ och mötets kraft
<https://regioncity.se/losningen/> [2018-05-17]
- Jernhusen (u.å. –f) RegionCity – Scandinavian by nature
<https://www.gothenburgatmipim.com/jernhusen-regioncity> [2018-05-17]
- Jernhusen (u.å. –g) Varför?
<https://regioncity.se/varfor/> [2018-04-06]
- Jernhusen (2012) *RegionCity NordOst : idékoncept*, februari 2012
- Jernhusen (2014a) *RegionCity : Göteborgs centralstationsområde : Ett skandinaviskt koncept + Et skandinavisk konsept + Et skandinavisk koncept*. Jernhusen.
- Jernhusen (2014b) RegionCity Bridge/ Visualisering:Jernhusen/Tenjin, jun 4 2014
<http://news.cision.com/se/jernhusen/i/regioncity-bridge--visualisering-jernhusen-tenjin,c1499653> [2018-04-09]
- Jernhusen & Tengbom (2013) *dialogprocess 2013-10-21 RegionCity*. Göteborg: Jernhusen & Tengbom
- Jones, M., Jones, R., Woods, M., Whitehead, M., Dixon, D., Hannah, M. (2015). *An Introduction to Political Geography*. London: Routledge.
- Jörnemark, J. (2005) *Göteborgs globalisering*, Göteborg, Göteborgs stadsmuseum.
- Kanozi arkitekter (u.å.) RegionCity. <http://www.kanozi.se/projekt/regioncity2015/> [2018-05-15]
- Karlsson, U. (2017) Göteborg växer på höjden, *Göteborgsposten*, 9 jun 2017
<http://www.gp.se/nyheter/goteborg/goteborg-vaxer-pa-hojden-1.4355482> [2018-04-15]
- King, A. D. (2004) *Spaces of global culture : architecture urbanism identity*, London: Routledge.
- Klingberg, E. (2012) Eriksbergskranen blir byggnadsminne, *Vårt Göteborg*, 11 juni 2012.
http://www.vartgoteborg.se/prod/sk/vargotnu.nsf/1/ovrigt,eriksbergskranen_bli_r_byggnadsminne [2018-05-17]

- Larsson, A. (2017) ANALYS: Ingen debatt om stadens nya siluett, i *Göteborgsposten* 15 jun 2017 <http://www.gp.se/nyheter/göteborg/analys-ingen-debatt-om-stadens-nya-siluett-1.4368609> [2018-05-23]
- Lees, L. (2001). Towards a critical geography of architecture: The case of an Ersatz Colosseum. *Ecumene*, 8(1), 51-86.
- Länsstyrelsen (2008) *Göteborg – kulturmiljöer av riksintresse*, Göteborg: Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län.
- Mitchell, D. (2000), *Cultural geography : a critical introduction*, Malden, Mass. : Blackwell Publishers, 2000.
- Mitchell, D. (2005) Landscape, i red. Atkinson, D; Jackson, P; David, S; Washbourne, W (2005) *Cultural geography : a critical dictionary of key concepts*. London: I.B:Tauris & Co Ltd.
- Mitchell, W. J. T. (2002) *Landscape and power*. Chicago : University of Chicago Press
- Patel, R.; Davidson, B. (2003) *Forskningsmetodikens grunder : att planera, genomföra och rapportera en undersökning*, 3:e upplagan, Lund: Studentlitteratur.
- Stevik, L. (2017) Så ser Göteborgs nya siluett ut, *Göteborgsposten*, 11 mar 2017 <http://www.gp.se/livsstil/så-ser-göteborgs-nya-silhuett-ut-1.4188849> [2018-04-27]
- Syssner, J. (2012). *Världens bästa plats? : platsmarknadsföring, makt och medborgarskap*. Lund : Nordic Academic Press.
- Tolleson, N. (2016) ”Region City gör Göteborg till en storstad”, *Fastighetssverige*, 27 maj 2016, <https://www.fastighetssverige.se/artikel/yregion-city-gor-goteborg-till-en-storstady-21065> [2018-04-15]
- Tomorrow (u.å.) Company. <http://tmrw.se/company> [2018-05-14]
- Vasakronan (u.å.) Centralenområdet.
<https://stadsutveckling.vasakronan.se/goteborg/nya-centralenområdet/kvarteret-platinan> [2018-05-15]
- Watt Boolsen, M. (2007) *Kvalitativa analyser : Forskningsprocess, människa, samhälle*. Malmö: Gleerups Utbildning AB
- Wenander, L. (2009) *Göteborg : en stad med många ansikten*, Göteborg: ABF.
- WSP & What! arkitektur (2015) *Höga hus: Centralenområdet. Planeringsunderlag*. Göteborg: WSP & What! arkitektur.
- Wylie, J. (2007). *Landscape*. Oxdon: Routledge, 2007.
- Zukin, S. (1991) *Landscapes of power : from Detroit to Disney world*, Berkeley: University of California Press